Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

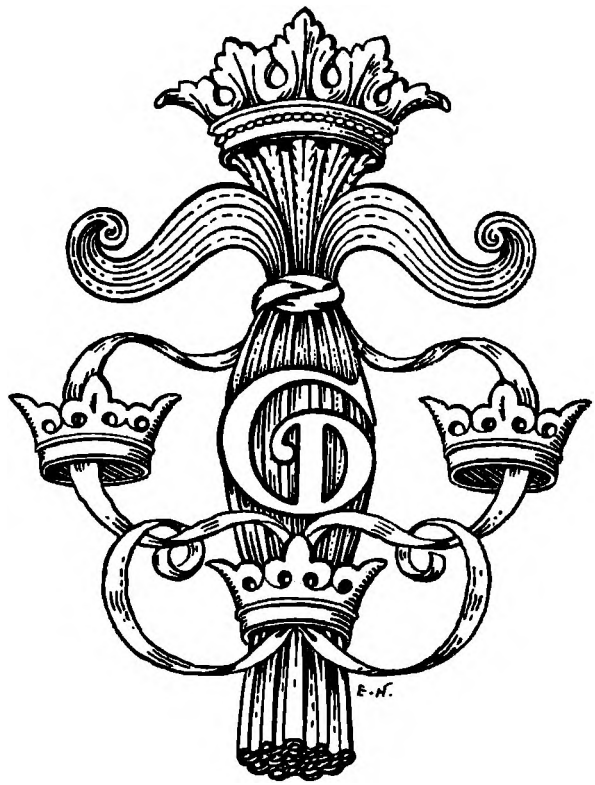

VASAORDEN

Anteckningar ur ordens historia
av
GUSTAV ÅSBRINK

STOCKHOLM
A/B. HASSE W. TULLBERG

Till expeditionschefen i Riksmarskalksämbetet, sekreteraren vid K. M:ts Orden, kammarherren frih. R. H. J. RUDBECK, *som benäget tillhandahållit skriftliga meddelanden m. m. ur ordensarkivet samt genomsett manuskriptet; till H. M:t Konungens bibliotekarie, arkivrådet fil. d:r J. A.* ALMQUIST, *som likaledes haft vänligheten granska manuskriptet, och till generalmajoren M.* BLOMSTEDT, *som lämnat biografiska uppgifter om Vasaordens första medlemmar, ber underteckнad att härmed få frambära sitt vördsamma tack. De i arbetet förekommande teckningarna och färgbilderna äro utförda efter original av arkitekten E.* HEURLIN.

Stockholm i maj 1922.

GUSTAV ASBRINK.

GR
VI

VASAORDENS INSTIFTANDE

VASAORDENS STATUTER utfärdades den 29 maj 1772, konung Gustav III:s krönings-dag, och den högtidliga in-stiftelsen av den nya orden ägde rum den 17 juli samma år. Den omständigheten, att tre svenska ordnar, Serafimerorden, Svärdsorden och Nordstjärneorden, förut funnos, kan vid ett flyk-tigt bedömande föranleda antagandet, att den nya orden endast var ett utslag av Gustav III:s benä-genhet för prakt och ceremonier. Ett sådant anta-gande är emellertid förvisso oriktigt. Huvudmo-tivet för Vasaordens instiftande torde hava varit en uppriktig önskan att på ett verksamt sätt främja

landets näringar, vilka lågo konungen varmt om hjärtat, och ett medel att nå detta mål fann han i en orden, som kunde utdelas utan hänsyn till börd eller statstjänst. Ofrälse hade nämligen dittills i endast ytterst obetydlig grad kommit i fråga vid ordensutnämningar, och i övrigt voro de befintliga ordnarna avsedda endast för vissa, avgränsade kretsar. I den av Kungl. Maj:t den 23 febr. 1748 utfärdade förordningen om Serafimerorden, Svärdsorden och Nordstjärneorden hette det nämligen:

»Then förste och förnämste blifver then tillförene i Norden bekante och hedrade Seraphiner-Orden, hwilken Wi härmed åter upväcke och gifve sin förrige glans tilbaka.

Wi tilämne thenna Orden Konungar och Förstar, til tekn af Wår wänskap och högaktning, som ock Swenska Männ, hwilke af thet allmänna giort sig högst förtiente, och således blifwit wärdige at bekläda the ypperste Embeten i Riket.

Then andra blifver Swärds-Orden, hwilken för urminnes tider warit theras hederstekn, som för Fädernes-

landet med ära blottat sine Swärd, then Wi likaledes härmed å nyo uptage och tilägne samma bruk, at neml. tiena för Wåre trogne Undersåtare af Krigs-Befälet, til wädermäle af långlig och nyttig tienst, och tillika wara them ett efterdöme af theras Förfäders tapperhet och mandom.

Then Tredie tilägne Wi them, som i andra förrättningar, eller ock Med Borgerliga dygder, Snille och för Riket nyttige inrättningar giort sig af Nådig ihogkomst förtiente. Then samme hafve Wi beslutit at gifva namn af Nord-Stiernan, såsom en Minnes-Skrift, huru jämväl them, i theras krets, åligger at wara omtänkte thet, såsom Nord-Stiernan ej wet af Nedergång, Swenska Namnet aldrig må förlora sin i forna tider förwärfvade frägd.

Dygd och Ära, Tro och Redlighet emot GUD, Öfverhet och Fädernesland, äro the enda Ridderliga öfningar, hwartill Wi wilja hafva Wåra Riddare förbundne: The äro ädelmodige hjertan inplantade, och kunna them ej falla swåre.»

Såsom av ovanstående framgår, var Serafimerorden avsedd för konungar, furstar och innehavare av de högsta ämbetena, Svärdsorden uteslutande för militärer. För Nordstjärneorden stad-

gades: »Ej måge andre til Riddare i thenna Orden wäljas, än wittre, namkunnige och trogne Konungens Männ och Tienare», vilket i praktiken betydde statstjänstemän.

Med anledning av den i 1748 års förordning uttalade och därefter ännu länge förhärskande åsikten, att Serafimer- och Svärdsordnarna i äldre tider funnits i Sverige, må här som en parentes påpekas, att Serafimerordens instiftande 1748 icke kan sägas innebära ett upplivande av en »tilförene bekant och hedrad» orden. Däremot kan det anses vara ett fullföljande i moderniserad form av kungliga utmärkelser (halskedjor) under gångna århundraden med traditioner ända från 1200-talets slut. Vad Svärdsorden beträffar torde anledningen till densammas beteckning som ett urgammalt hederstecken vara att söka i Svärdsriddare-, sedermera Tyska orden, vilken över tre århundraden behärskade Östersjöprovinserna.

1562 gav sig Reval med större delen av Estland under Sverige, och på detta sätt sammanknötos Svärdsriddareordens traditioner med Sverige.

Under drottning Kristinas tid väcktes för första gången frågan om instiftandet av en orden såsom statlig inrättning, men förslaget fick förfalla. Karl X Gustav var betänkt på att inrätta en riddare-orden och uppsatte statuter för en sådan. Karl XII var icke främmande för samma tanke.

Tanken på ordnar i Sverige var således icke ny, då förslag om inrättandet av Serafimer-, Svärds- och Nordstjärneordnarna 1747 väcktes i Sekreta utskottet och påföljande år ledde till Kungl. Maj:ts i det föregående omnämnda beslut.

Det var till uppmuntran och befordran av »åker-bruk, bergsbruk, handel och fria konster» som Gustav III ville instifta en ny orden. Frågan om densamma lät han gå genom både Rådet,

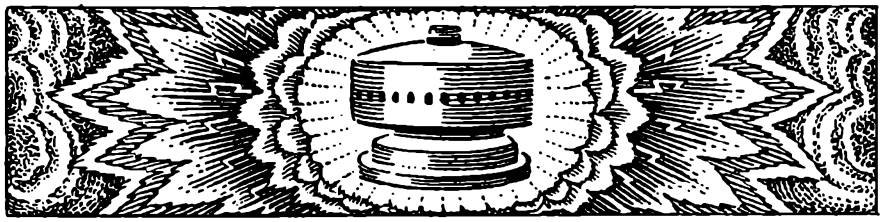

Sekreta utskottet och Ständerna, men ärendets behandling blev, såsom man av det följande skall finna, en tom formalitet.

Sin avsikt och sina motiv framlade konungen den 8 okt. 1771 i ett diktamen till rådsprotokollet. Innehållet av detta diktamen sammanföll i allt väsentligt med inledningen till de statuter för orden, vilka konungen sedermera själv författade och som återfinnas i det följande.

Ärendet remitterades till Sekreta utskottet, som dock märkligt nog icke förrän den 19 maj 1772 behandlade detsamma, varefter det gick till Riksens ständer. Den 26 maj avläto lantmarskalken och talmännen till Kungl. Maj:t en skrivelse, i vilken en del betänkligheter mot den ifrågasatta orden uttalades. Sålunda anfördes, »at man bör tjena Konung och Fädernesland utan afsigt at blifva ibland lika förtjenta medborgare hedrad och utmärkt; at afund som är ärans följeslagare

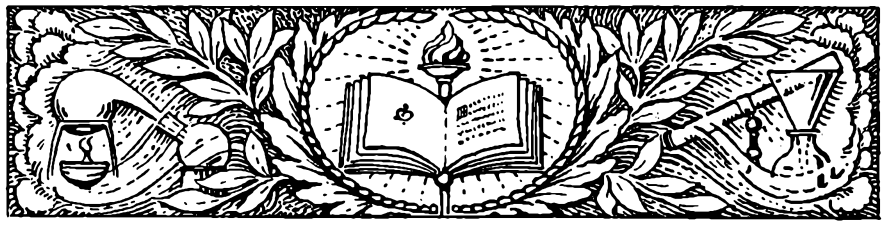

kan wäcka Med Borgares agg och mistroende; at heders titlar och wedermälen af en Konungs nåd, då de kunna misbrukas, förlora sitt wärde; at Åkerbruk, Bergverk, Handel och fria Konster synes fordra en kraftigare och efter nationens Lynne mera utpreglad upmuntran än at ibland sina likar lika förtjenta med Heders Tekn prydas och signaliseras» m. m.

Då emellertid kröningen, vid vilken orden skulle instiftas, var så nära för handen, ansågo sig Riksens ständer efter framförandet av sina »wälmenta tankar», såsom de betecknade sina uttalanden, kunna helt och hållet överlämna detta ärende till Kungl. Maj:ts »nådiga wälbehag, hwars rättvisa är undersåtarnas beskydd och hwars nåd är deras förnämsta belöning».

Ständernas skrivelse föredrogs den 3 juni i Rådet, som icke hade något annat att göra än att lägga den till handlingarna. Kröningen hade

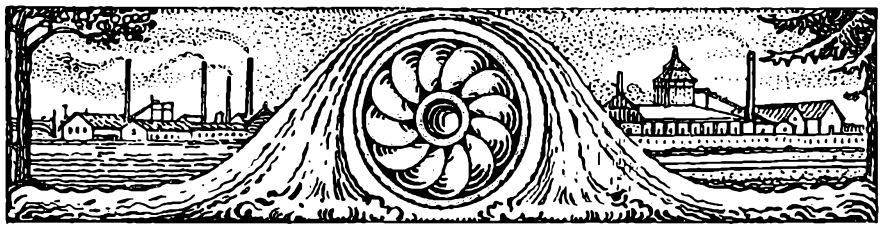

ju redan ägt rum, den nya ordens statuter voro redan utfärdade och de första riddarna utnämnde.

Vasaordens utseende 1772–1860

Detta skedde i ordenskapitlet den 28 maj 1772. Härom berättar »Stockholms Post=Tidningar» i sitt nummer för den 1 juni:

»Sistledne Torsdag d. 28 Maji, som war dagen för[e] Hans Kongl. Maj:ts Höga Krönings=Fest, täck=tes Hans Kgl. Maj:t sammankalla Des Ordens Capitel, samt i Nåder utnämna åtskillige til Riddare af Swärds= och Nordstjerne Orden, hvarå förtek=ning i nästa Tidningar meddelas skal.

Likaledes behagade Hans Kongl. Maj:t i Nåder gifva Des Ordens=Capitel tilkänna, at Hans Kongl. Maj:t wid tilfälle af Des höga Kongl. Kröning, funnit godt at instikta en ny Riddare=Orden, til belöning för sådana Män, som genom Jordbruk,

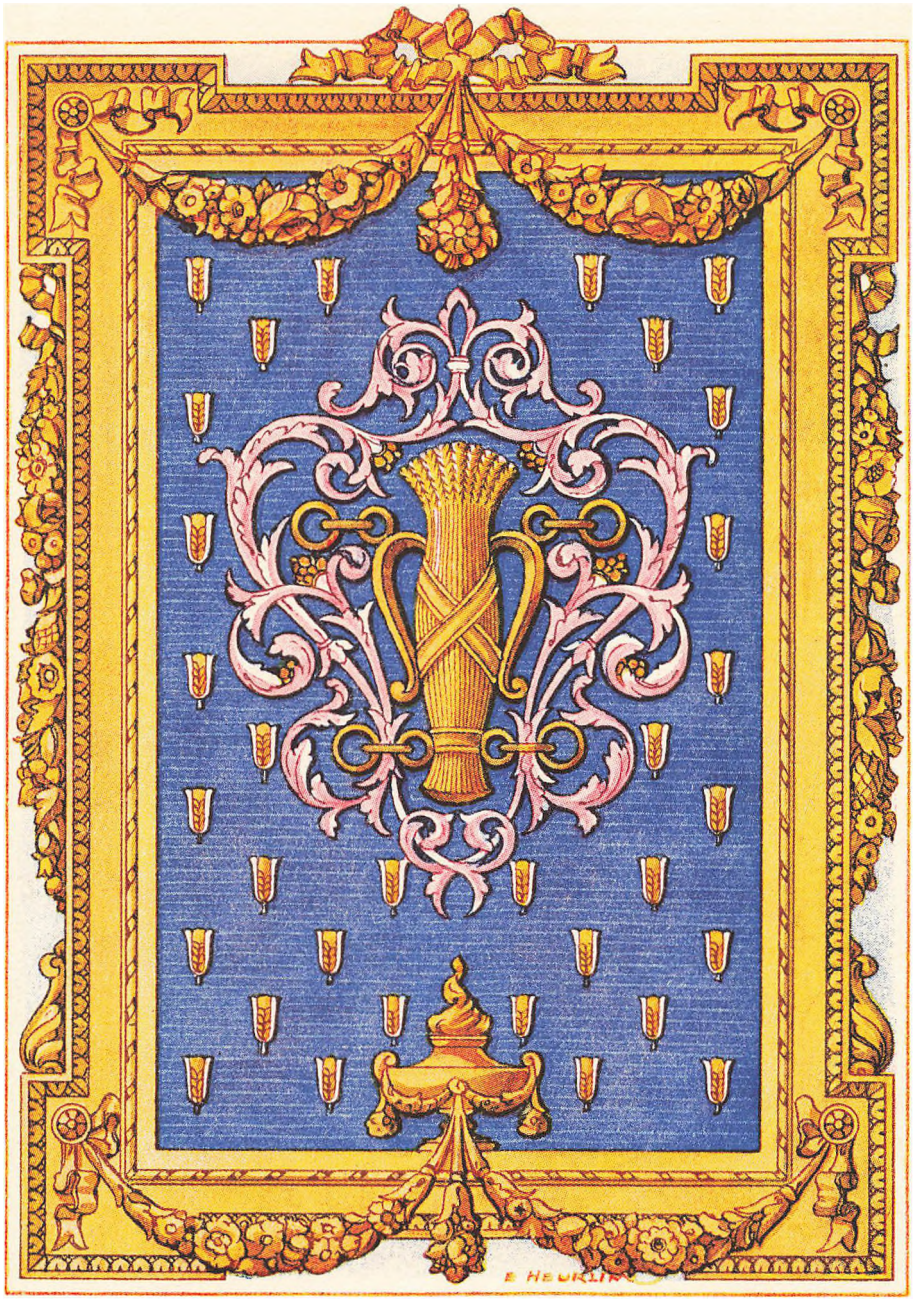

Bilden i fältets mitt återgiver den i kedjan förekommande vasakärven.

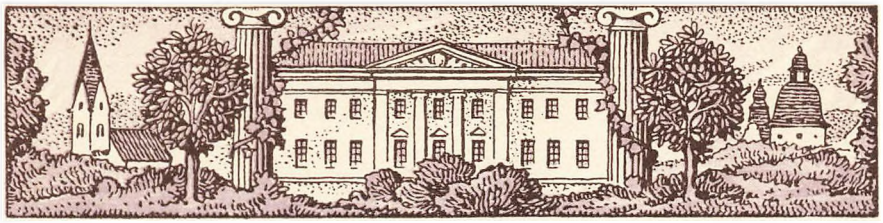

Bergsbruk, Konster och Handel gjordt sig af Fäderneslandet synnerligen wäl förtjente. Denna Orden hade Hans Kongl. Maj:t tillagt namn af Wasa — — —. De för denne Orden af Hans Kongl. Maj:t i Nåder fastställte Statuter blefvo sedan i Capitlet upläste, och af Hans Kongl. Maj:t underteknade. Hwaruppå Hans Kgl. Maj:t i Nåder täktes utnämna åtskilliga stora Kors, Commendeurer och Riddare av Högbemälte Wasa Orden, hwaråa jämväl i nästa Tidningar Förtekning meddelas skal.»

Härtill kan anmärkas, att konungen visserligen undertecknade statuterna den 28 maj, men de äro daterade den 29.

Följande nummer av »Stockholms Post-Tidningar», som utkom den 4 juni, innehöll ock utnämningarna. Notisen hade följande stilisering och stavning med den skillnaden, att här nedan för översiktlighetens skull ny rad använts för varje person:

»— — —

Af Kongl. Wasa Orden

TIL STORA KORS.

Landshöfd. och Ridd. af Kgl. Nordstjerne Orden Baron Gabr. Falkenberg;

Öfversten och Ridd. af Kgl. Svärds Orden Baron Hans Ramel;

Hofmarskalken och Ridd. af Kongl. Nordst. Orden Carl de Geer.

TIL COMMENDEURER.

Kammar Rådet Bar. Joh. Brauner;

Directeurerne Nicklas Sahlgren och

Joh. von Utfall (jmfr sid. 37).

TIL RIDDARE.

Oeconomiä Professoren Anders Berch;

Kammarherren Gref. Fred. Bonde til Kiesäter;

Håf-Camerer. Joh. Christiernin Danielsson;

Öfverste-Lieutenanten och Ridd. af Kgl. Swärds Orden Jacob Gerner;

Assessoren Niclas von Jakobsson;

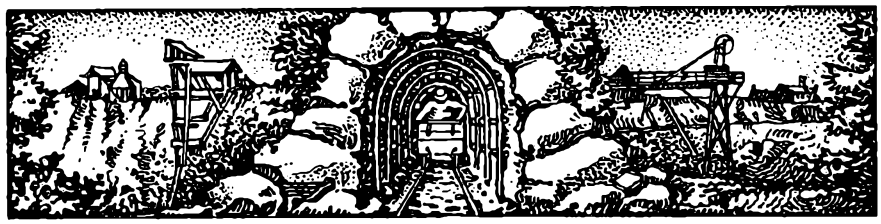

Oeconomiä Professoren Doctor Per Kalm;
Lieuten. Liedstrand;
Lagmannen Baron Anders Stjernklou Lillienberg;
General-Majoren och Commend. af K. Swärds Orden, Bar. Fab. Wrede;
Chemiä Professoren Thorbern Bergman;
Chemiä Professoren Pehr Adrian Gadd;
Bruks-Patron Myrman;
Järn-Manufactur-Direct. Swen Rinman;
Bruks Patron Jacob Swedenstjerna;
Bruks Patron Carl Ulr. Uggla;
Chemiä Profess. Doctor Joh. Gottsch. Wallerius;
Bruks patron Gustaf Wittfoth;
Commercie Rådet Patrick Alströmer;
Direct. Joh. Abr. Grill;
Consuln Matthias Harmensen (jmfr sid. 27);
Borgmästaren Mich. Kock;
Grosshandlaren Carl Tottie;
Håf-Intendenten Gust. Lundberg;
Öfwer Directeuren vid Kgl. Styckgjuteriet Gerhard Meijer;

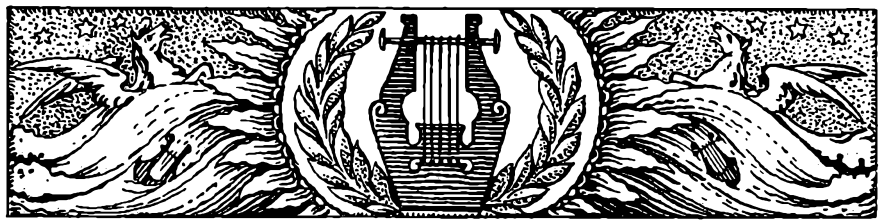

Directeuren av Kgl. Målare-Academien i Köpenhamn, Pilo;
Håf-Intendenten Johan Reehn;
Kgl. Håf-Målaren i Paris, Roslin, samt
Directeuren Daniel Thunberg.»

Namnens ordningsföljd var här i huvudsak bestämd efter den gruppering av riddarna, som först angavs av Gustav III å en av honom uppsatt lista över dem, som borde hugnas med den nya orden. Sålunda komma främst representanterna för jordbruket, därefter bergsbrukets, handelns och näringarnas män samt sist konstens företrädare. I 1773 års hovkalender är ordningen emellertid en annan. Före dubbningen fingo nämligen riddarna draga lott om sin plats i ordenskapitlet.

De första riddarna av Vasaorden synas hava utgjort en synnerligen representativ samling av män i ledande ställning inom ovannämnda verksamhetsgrenar ävensom inom den mera direkt

i näringarnas tjänst arbetande vetenskapen. Härnedan lämnas om dem några korta biografiska uppgifter. Vissa ändringar hava därvid gjorts beträffande namnens stavning.

Alströmer, Patrik, frih., f. 1733 i Alingsås, d. 1804, var son till Jonas Alströmer, »de svenska näringarnas fader». Han uppfostrades enligt faderns önskan till att övertaga styrelsen över manufakturverken i Alingsås samt förordnades 1754 till direktör över Alingsås' stad och manufakturi. Vid 1765 års riksdag förlorade industrien det stöd, som förut lämnats densamma; de Alströmerska verken gjorde stora förluster men kunde dock fortsätta sin rörelse. Ekonomiska motgångar kommo på A:s lott även sedan han 1776 ingått bolag med sin broder Klas, grosshandlare i Göteborg. Sista delen av sin levnad ägnade de båda bröderna åt skötseln av sina lantegendomar. A. var högt aktad för sin outtröttliga, gagnande verksamhet och sitt intresse för allmännyttiga företag och vetenskapliga arbeten. Han utnämndes till kommersråd 1774, blev direktör vid Ostindiska kompaniet 1777 och upphöjdes till

friherrligt stånd 1778. Musikaliska akademien ärar i Patrik Alströmer sin egentliga stiftare (stiftandet ägde rum 1771).

Berch, Anders, f. 1711 i Dalarna, d. 1774, ägnade sig åt ekonomiska studier, vilka i förening med hans meriter i Kommerskollegium, där han inskrevs 1732, och hans tjänstgöring vid riksdagarna för honom banade vägen till den nya lärostol i ekonomilagfarenhet och statsekonomi, som inrättades i Uppsala 1741. Såsom förste innehavare av den nationalekonomiska professuren i Uppsala har B:s verksamhet och skriftställarskap varit av grundläggande betydelse. Sitt vakna intresse för näringslivets uppmuntran visade han genom upprättande av ett slags handels- och industrimuseum i Uppsala, som nu är införlivat med Nordiska museet. Sin professorsbeställning bibeböll B. till 1770, då han utbytte den mot akademiska räntmästarebefattningen, vilken han handhade till sin död.

Bergman, Torbern Olov, f. 1735 i Västergötland, d. 1784, fäste tidigt uppmärksamheten vid sig genom en vid 21 års ålder författad vetenskaplig uppsats, som insändes till Linné och av honom livligt uppskattades. 1758 promoverades B. till fil. magister och förordnades till docent

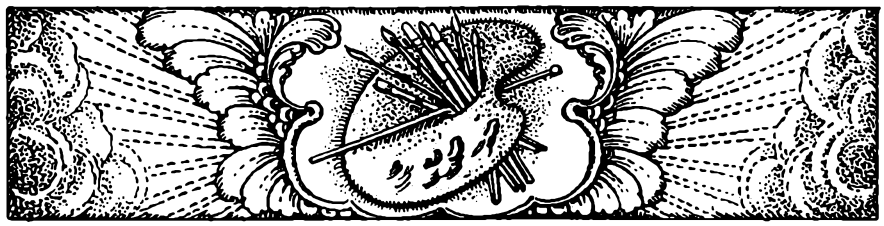

i fysik samt utnämndes 1767 till professor i kemi i Uppsala. På denna lärostol blev han en av universitetets yppersta män. Hans levande och innehållrika föreläsningar lockade lärjungar från alla länder på samma gång hans vetenskapliga avhandlinger lästes av Europas lärde. Antalet av hans skrifter gränsar nästan till det otroliga, när man tar i betraktande hans jämförelsevis korta levnad och de omfattande och tidskrävande undersökningar, som han utförde. En mängd såväl inhemska som utländska akademier voro angelägna att välja honom till ledamot.

Bonde, Fredrik Lorentz, f. i Karlskrona 1715, d. 1783, var någon tid auskultant i Bergskollegium men tog snart avsked; blev kammarherre 1745; hade egendomar både i Småland och Östergötland, men Kjesäter i Södermanland blev dock hans huvudsakliga stamhåll. Erhöll ordensutmärkelsen för sin förtjänst om åkerbruket.

Brauner, Johan, frih., f. 1712, d. 1773, fick en god och mångsidig akademisk utbildning samt tjänstgjorde från 1736 omkr. två år vid Kommerskollegium, varefter han övergick till jordbruksnäringen. Inom alla områden av denna verksamhetsgren gjorde han sig synnerligen

förtjänt genom utgivandet av skrifter, genom införandet av ett regelbundet växelbruk, försök med främmande växter, jordbruksredskapens förbättrande m. m. Han blev 1762 ledamot av Vetenskapsakademien och erhöll 1760 kammarråds namn och värdighet.

CHRISTIERNIN-DANIELSSON, JOHAN, f. 1711, d. 1787, hovkamrer, ägde Stenby m. fl. egendomar i Uppland, var 1759—1778 postmästare vid Ekolsund. Erhöll ordensutmärkelsen för sina förtjänster om åkerbruket.

GADD, PER (PETER) ADRIAN, f. 1727 i Birkkala socken i Finland, d. 1797, förordnades 1750 till docent i naturalhistoria och ekonomi vid Åbo universitet samt blev 1755 inspektör för salpetersjuderierna i Åbo och Björneborgs län. 1761 blev G. professor i kemi vid Åbo universitet. G. var en av de ivrigaste representanterna för frihetstidens strävanden. För honom var vetenskapen en nyttans tjänarinna, som endast i den mån den hade en rent praktisk tillämpning förtjänade att bearbetas och uppodlas. Bland G:s talrika skrifter märkas: »Försök till en systematisk inledning i den svenska lantskötseln», utgiven 1773—77.

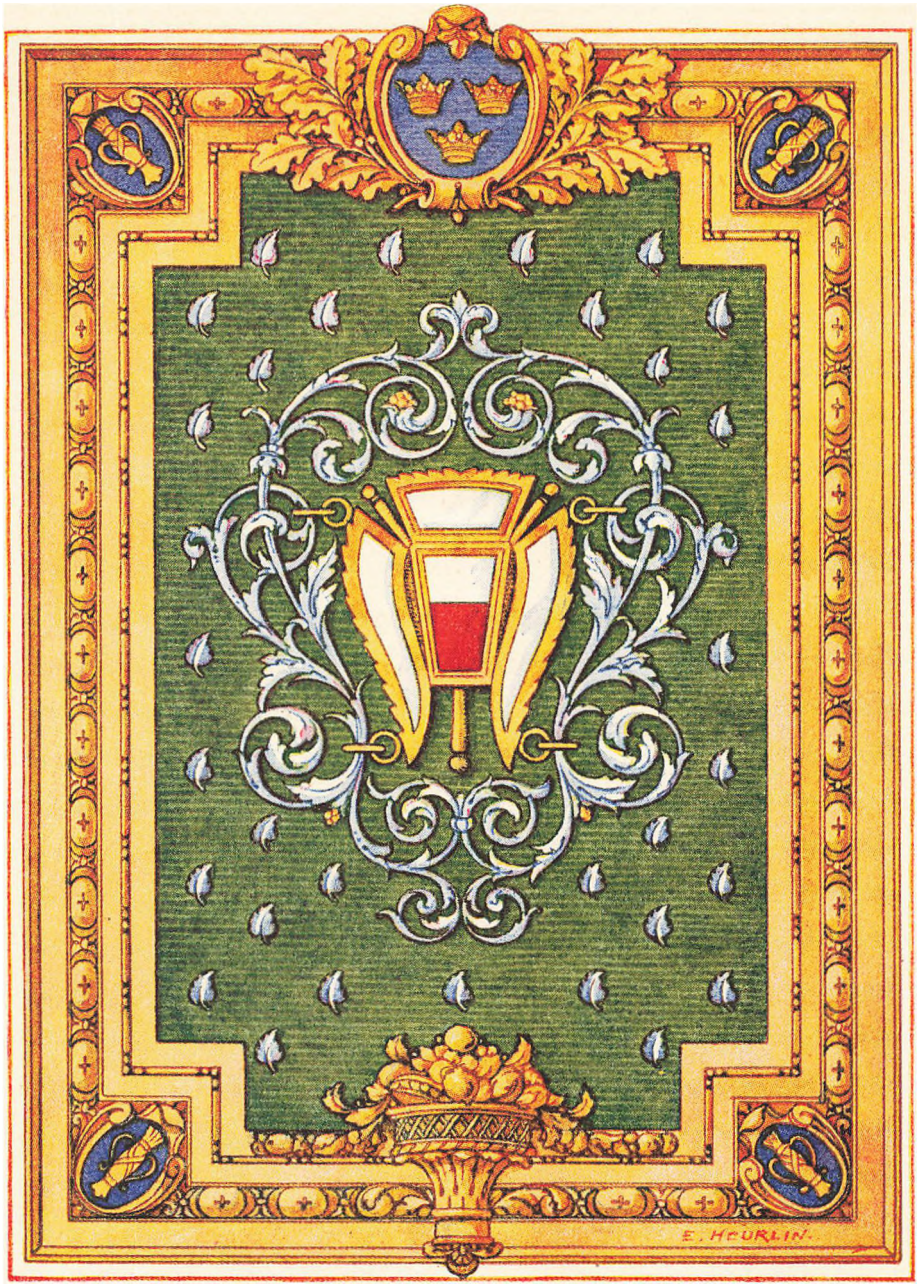

Bilden i fältets mitt återgiver den i kedjan förekommande holsteinska nässlan.

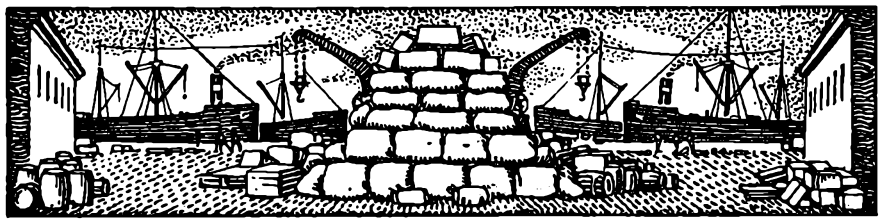

De Geer, Carl (Charles), frih., f. 1720 på Finspång i Östergötland, d. 1778, övertog vid unga år förvaltningen av sina vidsträckta egendomar, Leufsta m. fl., och skötte dem med insikt och ordningssinne. Vid sidan av denna verksamhet ägnade han sig med det största intresse åt naturalhistorien och förvärvade sig såsom framstående entomolog ett berömt namn. Bland hans skrifter intages främsta rummet av: »Mémoires pour servir à l'histoire des insectes», vilket arbete utkom i 8 band 1752—1758 och till vilket han själv ritat alla figurerna. Han utnämndes till hovmarskalk och upphöjdes 1773 till friherre.

Grill, Johan Abraham, f. 1719 i Stockholm, d. 1799, tillhörde den Grillska handelssläkten. År 1747 upptogs han i firman, som vid denna tid stod högt i anseende både ut- och inrikes. Den ägde de tre stora bruken Söderfors, Iggesund och Österby, byggde ostindiefarare på eget varv samt sysselsatte i sin handelsrörelse och sina industriella företag över 4,000 personer. Såsom en av huvudmännen för en sådan firma hedrades G. med flera offentliga uppdrag och utmärkelser. Sålunda valdes han 1763 till fullmäktig i Järnkontoret, 1770 till direktör i Ost-

indiska kompaniet, 1773 till direktör i Diskontkontoret och samma år till ledamot i Vetenskapsakademien. År 1796 blev han kommendör av Vasaorden. Liksom den äldre halvbrodern Klas blev Joh. Abr. under partistriderna utsatt för anklagelser att ha begått egennyttiga, otillåtna transaktioner, men upprättelse härför lämnades, och det vitsordas att de båda bröderna Grill städse åtnjutit en odelad aktning.

FALKENBERG, GABRIEL, frih., av Trystorpsläkten, f. 1716, d. 1782, blev vid unga år eller redan 1736 »rector illustris» vid Lunds akademi och år 1739 kammarherre. År 1746 blev han lagman i Värmland och 1748 landshövding i Skaraborgs län. Han förflyttades till landshövding i Västmanland 1761 och erhöll avsked från denna befattning 1763. Han var efter sin avgång ur statstjänsten bosatt i Södermanland, där han innehade betydande domäner, nämligen egendomarna Lagmansö, Stäringe och Stenhammar. F. lade sig vinn om jordbrukets förkovran; utgav ock skrifter i detta syfte.

GERNER, JAKOB, f. 1722, d. 1794 på Venngarn. Han ingick vid Livregementet, där han blev kornett 1747 och

löjtnant 1751; tillhörde ock Livdrabantkåren. Var i fransk tjänst och deltog därunder i fälttåg; avsked 1767 med överstelöjtnants karaktär. Erhöll ordensutmärkelsen för sina förtjänster om åkerbruket.

HARMENSEN, MIKAEL, f. 1717 i Bordeaux, d. 1792, var handlande samt svensk generalkonsul i Bordeaux. Adlad av polske konungen och såsom adelsman erkänd i Frankrike. Svensk adelsman 1773. — I förteckningen över de nyutnämnda står förnamnet Matthias, vilket är oriktigt.

VON JACOBSSON, NIKLAS, f. 1714 i Malmö, d. 1785 i Göteborg, idkade i sin ungdom akademiska studier och gjorde därefter för att förbereda sig till handelsyrket vidsträckta resor. Återkom 1737 samt blev då borgare och handelsman i Göteborg. Upprättade i denna stad flera fabriker och ett sockerbruk. Han erhöll 1755 assessors namn och värdighet samt adlades 1756.

KALM, PER, f. 1716 i Ångermanland, d. 1779, studerade vid Åbo universitet, där hans håg riktades åt naturvetenskaperna. År 1740 lät han inskriva sig vid Uppsala universitet, där han snart räknades bland Linnés främsta

lärjungar. 1747 förordnades han till förste innehavaren av en nyupprättad lärostol i naturalhistoria och ekonomi vid Åbo universitet, varigenom han blev ledaren av de ekonomisk-naturvetenskapliga studierna i Finland. Enligt Linnés förslag utsändes han på en vetenskaplig resa till Norra Amerika, som räckte 2 1/2 år. Resultatet av densamma nedlade han i ett omfattande arbete, som utkom 1753—61. Under sin vistelse i Amerika hade K. stundom tjänstgjort som präst. Efter återkomsten till Finland lät han prästviga sig och blev 1768 utnämnd till teol. doktor. En mängd avhandlingar i naturhistoriska, ekonomiska och topografiska ämnen vittna om hans flit.

Koch, Mikael, f. 1715 i Uddevalla, d. 1789 likaledes i Uddevalla, var grosshandlare samt under tiden 1847—72 borgmästare i Uddevalla. Han var under många riksdagar ledamot av Riksdagens borgarstånd.

Lidstrand, Anders, f. 1703, d. 1779 på Eriksbergs herrgård i Södermanland, löjtnant, var under nära 50 år förvaltare på Hildebrandska egendomen Eriksberg, vilken under hans insiktsfulla ledning blev en mönstergård. Vid Eriksberg finnes till L:s minne uppsatt en tavla med in-

skriften: »Åt minnet av Anders Lidstrand av Carl Jedvard Bonde.» På Gustav III:s egenhändigt skrivna förteckning på dem, som borde erhålla den nya orden, står L. främst i den grupp, som skulle erhålla utmärkelsen för förtjänster om jordbruket.

LILLIENBERG (STJERNKLOU-L.), ANDERS DANIEL, frih., f. 1711 på Toftenäs i Bolmsö s:n, d. 1777 på Ågerup i Norra Rörums s:n, blev auditör vid Livdrabantkåren 1735, häradshövding i Färs och Frosta härader i Skåne 1743, kammarherre 1746; erhöll lagmans titel 1747. Avgick från häradshövdingbeställningen 1764; blev friherre 1771. Han fick såsom innehavare av Lillienbergska fideikommisset, som han betydligt förökade, ridderskapets och adelns tillstånd att kalla sig Stjernklou-Lillienberg. Stiftade Liljenäs fideikommiss i Småland.

LUNDBERG, GUSTAV, f. 1695 i Stockholm, d. 1786, sattes vid 15 års ålder i lära hos David von Krafft. På dennes inrådan begav sig L. till Paris, där han studerade vid målareakademien och njöt undervisning av rokokotidens främste representanter. Under det L. studerade, kom (1720) till Paris den venetianska konstnärinnan Rosalba Carriera

och intog alla genom sina målningar med pastellkritor. L. tog undervisning av henne och blev därefter uteslutande pastellmålare. Såsom sådan hade L. en storartad framgång såväl i Paris som i Sverige, dit han återvände 1745. L:s alsterrikedom under hans svenska konstnärsbana var betydande. Han avbildade nästan alla mer framstående personer i Sverige under de fyrtio år, som han där var verksam. Han framstår såsom den främsta representanten för rokokostilen. Det sirliga i denna konstriktning och L:s högt utbildade och eleganta teknik giva en naturlig förklaring till hans ställning såsom allrådande i det svenska poträttmåleriet. Han tilldelades hovintendents titel.

MEYER, GERHARD, f. 1704 i Stockholm, d. 1797, tillhörde en gammal släkt, som son efter far i flera ätteled idkat styckgjutarekonsten i England, Holland och Livland. Vid 16 års ålder fick M. kunglig bekräftelse på den styckgjutarsyssla, som fadern innehaft. Efter studieresa i utlandet 1727 övertog han ledningen av kungl. gjuteriet, från vilket snart utgingo en mängd utmärkta arbeten, som fördelaktigt vittnade om styresmannens skicklighet,

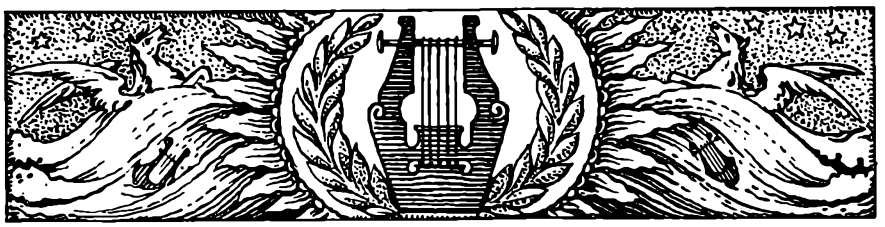

såsom Gustav Vasas och Gustav Adolfs statyer, grupperna å slottets södra fasad m. fl. Jämte denna konstutövning sysselsatte M. sig med arbeten och uppfinningar av rent teknisk art, såsom en ny borrmetod för kanoner, en ny modell å krutprovare m. m. Han grundade ock Åkers och Stavsjö kanongjuterier i Södermanland. Såsom belöning för dessa förtjänster erhöll M. 1746 titeln överdirektör och undfick 1774 adelsdiplom (tog dock ej inträde på Riddarhuset), valdes till ledamot i Vetenskapsakademien m. m.

Myhrman, Kristoffer Magnus, f. 1712, d. 1775, var brukspatron på Rämens bruk i Värmland och inlade stora förtjänster om bergshanteringen. Hans verk fortsattes av sonen Kristoffer (denne blev Esaias Tegnérs svärfader).

Pilo, Carl Gustav, f. 1711 i Södermanland, d. 1793, röjde tidigt konstnärsanlag och fick sin utbildning i Stockholm. I saknad av medel att längre uppehålla sig där, begav han sig 1737 till Skåne, där hans förmåga uppskattades, och 1740 till Köpenhamn. I den danska huvudstaden blev han en av professorerna i därvarande konstakademi och under trettio år den mest betydande mannen inom densamma. Efter en inträffad brytning med hovet i Köpen-

hamn återvände han i början av Gustav III:s regering till fäderneslandet. Han valdes till ledamot i Målare- och bild-huggareakademien 1773 och blev dess direktör 1778. Hans yppersta arbete, Gustav III:s kröningstavla, anses vara det obestridda mönsterverket inom den tidens svenska måleri.

RAMEL, HANS, frih., f. 1724 i Skåne, d. 1790, ingick vid unga år i militär tjänst vid skånska kavalleriet, erhöll av-sked ur krigstjänsten 1754 såsom ryttmästare men tilldela-des senare överstes namn och värdighet. Hans namn är förknippat med ett framgångsrikt arbete för det skånska lantbrukets utveckling och förkovran. Han uppdrev av-kastningen av sina gods, Vidarp, Maltesholm, Öveds-kloster m. fl., till det mångdubbla, byggde vägar och broar i betydlig utsträckning, verkställde skogsplanteringar på vidsträckta sandfält, anlade storartade, slottslika nybygg-nader ävensom parker, djurgårdar, trädgårdar och orange-rier, införskrev schäferier och holländeri, höll stuteri m. m. Han upphöjdes 1771 i friherrligt stånd.

REHN, JEAN ERIK, f. 1717, d. 1793, ingick i unga år i Fortifikationen. 1740 reste han med offentligt understöd till Paris för att studera etsning och gravyrkonst. Hem-

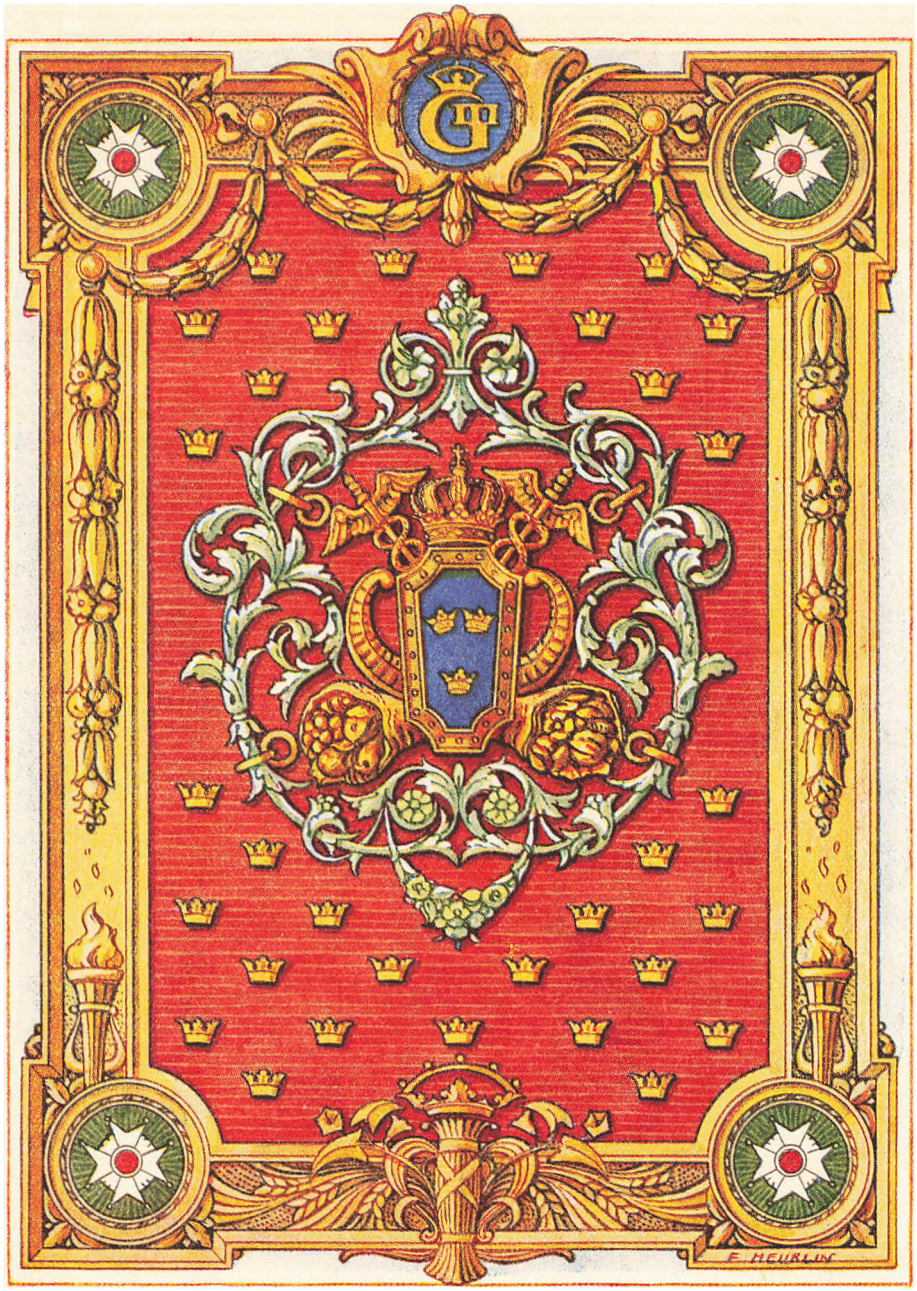

Bilden i fältets mitt återgiver det i kedjan förekommande riksvapnet.

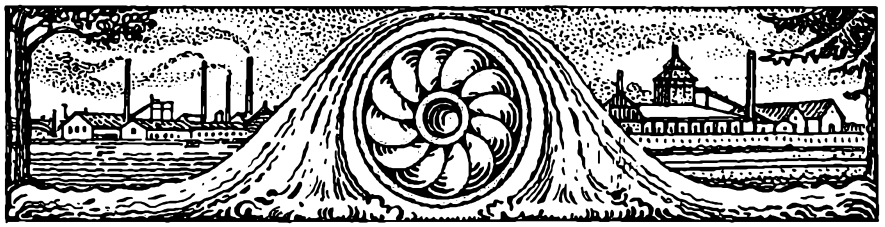

kommen 1745 utövade R. en flitig och mångsidig verksamhet. Förutom mönsterritningar till siden-, ylle- och linnefabriker gjorde han ritningar till konstindustriella föremål åt juvelerare, konstsnickare (Haupt) och Rörstrands porslinsfabrik, utförde gravyrer och etsningar till medaljer samt var lärare i teckning för kronprins Gustav och hans bröder ävensom vid konstakademien, där han även inrättade en gravyrskola. Efter en längre studieresa 1755 till Frankrike och Italien blev R. vid återkomsten hovintendent och 1757 professor vid akademien. Under sin första verksamhetsperiod anslutande sig till den franska rokokostilen tog R. ganska tidigt starka intryck av den gryende Louis-seize-stilen, som han utvecklade i självständig riktning. Han blev därmed den gustavianska stilens egentlige skapare.

Rinman, Sven, f. 1720 i Uppsala, d. 1792, inskrevs efter slutade universitetsstudier i Bergskollegium, där han snart gjorde sig bemärkt för sina insikter och sin duglighet. Efter att 1746 och följande år ha besökt de förnämsta bergverken i Frankrike och Tyskland blev han någon tid efter återkomsten direktör vid Hällefors silververk (1750). År 1760 förordnades han till direktör för

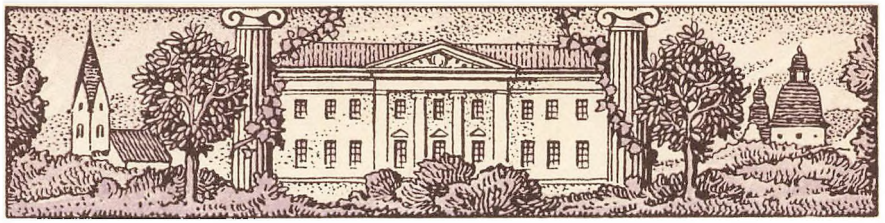

grov- och svartsmidet i riket och inlade i denna befattning stora förtjänster om upprättandet av Eskilstuna fristad, till vars direktör han utnämndes 1784 (en minnesvård över R. finnes upprest i Eskilstuna). R. var en synnerligen verksam man. Han upptog flerstädes nya gruvor, föranledde en mängd bruksanläggningar och bragte till användning flera av honom själv gjorda uppfinningar, bl. a. avseende aluntillverkning, valsning av kopparplåtar, förtenning av bleck och nya metoder för smältprocessen vid ståltillverkning. Han utövade även ledes ett författarskap av stor betydenhet.

Roslin, Alexander, f. 1718 i Malmö, d. i Paris 1793, fick tidigt utveckla sina ovanliga anlag för teckning och målningskonst. Vid sexton års ålder antogs han till lärjunge hos hovmålaren Schröder i Stockholm. Uppmärksammad av en greve Lewenhaupt, som var anställd vid markgrevliga hovet i Bayreuth, övertalades R. av honom att utflytta till Tyskland. Detta skedde 1745; R:s verksamhet blev därefter förlagd till utlandet. Efter att 1747 hava lämnat Tyskland och besökt Italien bosatte han sig i Paris. Hans framgångar växte alltjämt, och då han

1774—75 besökte sitt fädernesland var han mycket uppmärksammad, målade medlemmarna av kungafamiljen och mottog flera smickrande anbud. Efter någon tids vistelse i Petersburg återvände han till Paris. För sin porträttmålarekonst var R. av sin samtid högt skattad. Han var medlem av svenska konstakademien, målarakademien i Wien, konstakademien i Florens m. fl. konstnärliga samfund.

Sahlgren, Nikolaus (Niklas), f. 1701 i Göteborg, d. 1776, erhöll i sin ungdom köpmansutbildning under flerårig vistelse i Holland. Efter studieresor i England, Frankrike m. fl. länder slog han sig ned som handlande i Göteborg och tillvann sig stort anseende för sina personliga egenskaper. Han var under synnerligen lång tid (1733—1768) direktör vid Ostindiska kompaniet. Den betydande förmögenhet han förvärvade disponerade han i stor utsträckning för donationer till allmännyttiga ändamål. Bland dessa märkas de penningmedel, som avsågos för upprättandet av ett sjukhus i Göteborg (Sahlgrenska sjukhuset), samt en donation till Vasaorden, för vilken redogörelse lämnas i detta arbete. I svenska handelns och näringarnas historia intager S. ett av de främsta rummen.

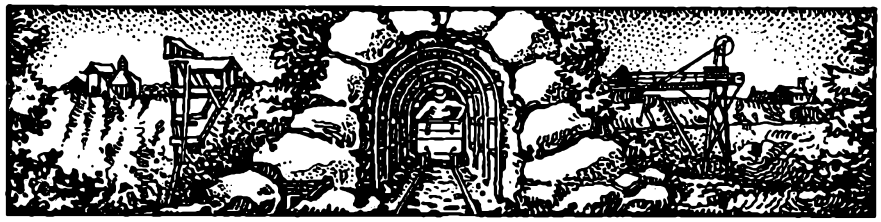

Swedenstjerna, Jakob, f. 1699, d. 1788 på Öby i Fellingsbro socken; var brukspatron.

Thunberg, Daniel, f. 1712 i Ångermanland, d. 1788, studerade först till präst, men de mekaniska anlagen togo överhand, och 1745 vann han anställning vid Polhems laboratorium. Efter ett par år antogs han på Polhems förord till byggmästare vid de finska fästningsbyggnaderna, och det är som Ehrenswärds förnämste medhjälpare vid Sveaborgs byggande som han gjort sig mest bemärkt. Han avlämnade 1771 ett fullständigt förslag till en slussbyggnad vid Trollhättan. Han avancerade till överdirektör, och hans förtjänster belönades 1776 med adelsskap.

Tottie, Charles, f. 1703, d. 1776, var grosshandlare i Stockholm och har inristat sitt namn i Stockholms hävder genom sin långvariga och gagneliga verksamhet för huvudstadens brandförsäkringsväsende. Han var med vid stiftandet 1746 av Stockholms stads brand- och försäkringscontoir, och traditionen har förlänat honom namn och värdighet som kontorets förste upphovsman; han var direktionsledamot ända från kontorets stiftande till 1776. En belöningsmedalj blev av kontoret slagen över T.;

hans byst och porträtt pryda Stockholms stads brandförsäkringskontors nuvarande lokaler.

Uggla, Carl Ulrik, f. 1724, d. 1781 i Skara, var bruks-patron på Garphytte bruk i Närke.

von Utfall, Jakob, f. 1715, d. 1791, var framstående på handelns område. Han var först superkargör och därefter direktör i Ostindiska kompaniet samt samlade en ansenlig förmögenhet. Han bebyggde och förskönade herresätet Nääs i Skallsjö socken av Älvsborgs län. — I ovanstående förteckning över de nyutnämnda är förnamnet Johan oriktigt; skall vara Jakob.

Wallerius, Johan Gottschalk, f. 1709 i Närke, d. 1785, blev efter studier i Uppsala och Lund år 1735 medicine doktor samt 1750 professor i kemi, metallurgi och farmaceutik i Uppsala, från vilken befattning han emellertid på grund av sjuklighet tog avsked redan 1767. Han förvärvade sig både inom och utom Sverige stort anseende såsom kemist och särskilt som mineralog. Hans efterlämnade skrifter uppgå till ett mycket stort antal. I en biografi över W. skrives: »W. tillhör den lysande rad av

vetenskapsmän, som under frihetstiden skaffade Sverige ära och anseende över hela den bildade världen. Det är dock ej genom epokgörande upptäckter eller som grundläggare av nya system som Wallerius gjort sig bemärkt och högt aktad utan mera genom de nya vägar han banat för kemiens tillämpning i praktiska livet. Genom sin avhandling »Åkerbrukets kemiska grunder» kan han nämligen betraktas såsom den förste och egentlige grundläggaren av lantbrukskemien.»

WITTFOTH, GUSTAV, f. 1725, d. 1782, var brukspatron på Gysinge bruk i Gävleborgs län. Om honom heter det (i Biografiskt lexikon över namnkunniga svenska män), att han »var namnkunnig mot slutet av frihetstiden såsom rik efter att hava deltagit i den tidens stora experimenter i rikshushållningen».

WREDE, FABIAN, frih., f. 1724 i Östergötland, d. 1795, ingick på den militära banan (Fortifikationen), deltog i finska kriget — W. var vid dess början blott 17 år —, övergick därefter i fransk tjänst och deltog i österrikiska tronföljdskriget, återvände sedermera till Sverige och blev

1754 överste vid Fortifikationen. Efter att under 7-åriga kriget åter hava tjänstgjort utomlands befordrades han i Sverige 1764 till generalmajor, 1773 till generallöjtnant och 1782 till general. För sitt framgångsrika arbete för jordbrukets höjande kallades W. 1786 till ledamot av Vetenskapsakademien. I en biografisk teckning av W. heter det: »Efter att i ungdomen och mannaålderns dagar ha vunnit ära som fortifikationsofficer förelyste han under sina senaste levnadsår med föredöme av skicklig jordbrukare och har i detta avseende framkallat en epok i svenska lanthushållningens historia.»

Nu voro således både statuter för den nya orden utfärdade och ordensmedlemmar utnämnda, men två viktiga ceremonier återstodo. Orden var icke högtidligen instiftad, förrän konungen avlagt ed som densammas herre och mästare, och i likhet med vad fallet var inom de äldre ordnarna kunde de nya ordensmedlemmarna först genom dubbning slutgiltigt upptagas i orden. Dagen för dessa båda högtidligheter utsattes

till den 17 juli och meddelades den 22 juni genom följande tillkännagivande:

»Som Hans Kongl. Maj:t i Nåder behagat utsätta den 17 nästk. Julii til Instiktelse- och Dubbningsdag för Des Wasa Orden; alltså warder sådant på Hans Kongl. Maj:ts Nådiga befallning härmed tillkännagifvit til efterrättelse för de af denne Kongl. Orden utnämnde Herrar Commendeurer och Riddare, som til den tiden kunna wara i Stockholm närvarande, hwilke ock härigenom anmodas, at sin närvaro uti Residencet uti Ordens-Cancelliet hos Cammarherren och Ordens Archivarien Baron Klinckowström så tidigt tillkänna gifva, att underdånig Rapport därom kan hos Hans Kongl. Maj:t afläggas, innan sjelfva Instiktelse- och Dubbnings-dagen infaller.»

Den 16 juli hölls ett sammanträde för lottning om de nya ordensledamöternas plats i ordensgillet, och dagen därpå försiggick, såsom bestämt var, *den ceremoniella instiftelsen av Vasaorden*, varefter dubbning och festmåltid följde. Om hög-

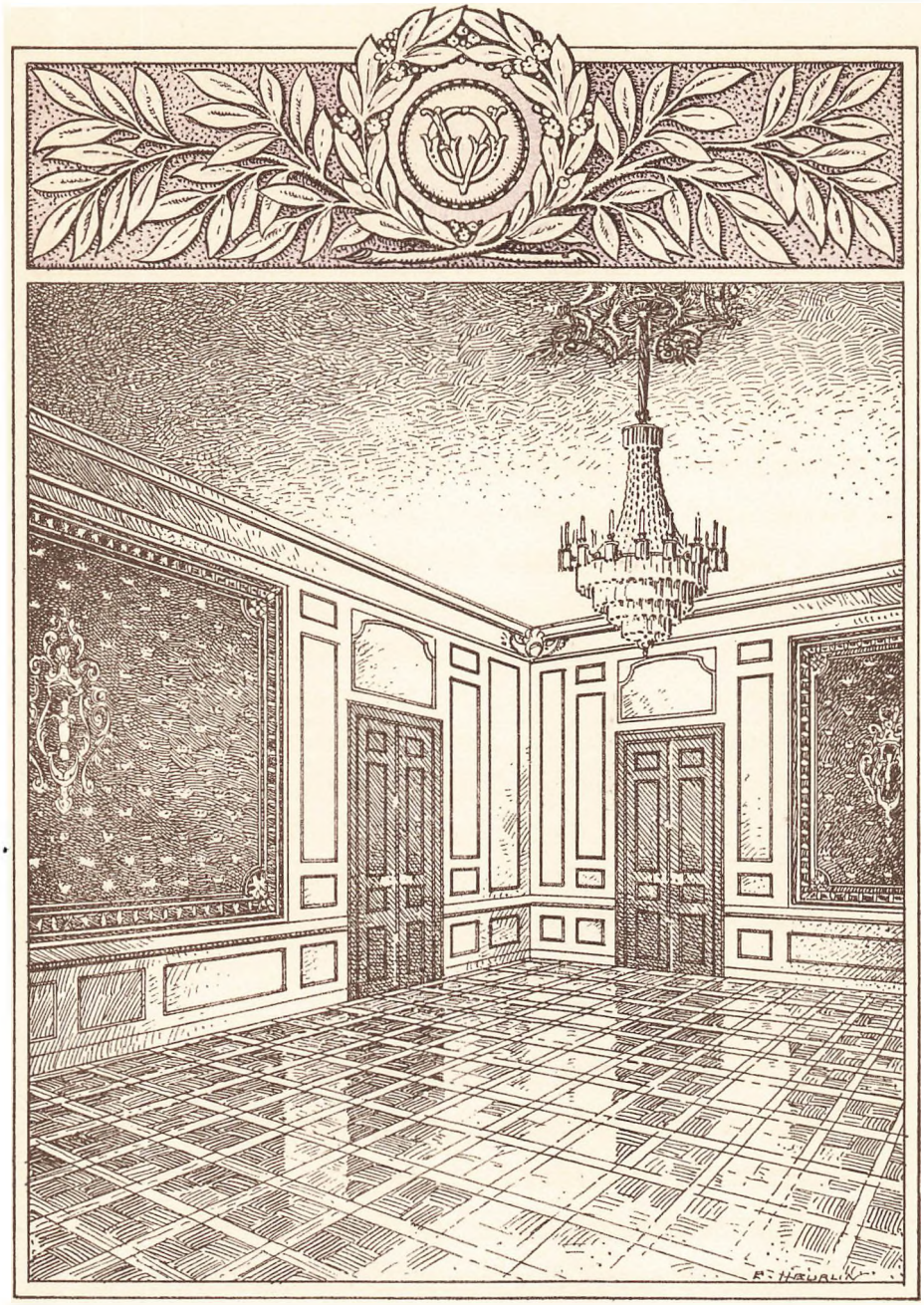

Vasaordens sal i Kungl. slottet, numera förrum till Högsta domstolen.

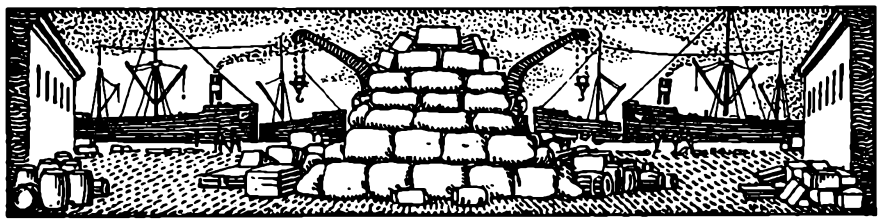

tidligheten meddelar »Stockholms Post-Tidningar» i sitt nummer för den 20 juli:

»Sistledne Torsdag, d. 16 i denna månad, sammanträdde uppå kallelse, alla utnämnde och i denna Kgl. Residence-Staden tilstädes warande Commendeurer och Riddare af den Kongl. Wasa-Orden i Riddare-Salen på K. Slottet, då Hans Excell. Ordens-Canzlern, Herr Riks-Rådet Gref. Scheffer gaf dem tilkänna Hans Kongl. Maj:ts Nådiga wilja wara, at icke allenast de, som vid denne första Promotionen utnämnde blifvit, utan at jämväl hädanefter alla, som på en och samma dag utnämnas, skola genom Lottning stadga det Rum, hwilket de i Ordens-Gillet komma att intaga. I följe af denna Kongl. Maj:ts Nådiga befallning, blef ock en sådan Lottning nu genast ibland samtel. närwarande werkställd. — Dagen därefter, den 17 i denne månad, som af Hans Kongl. Maj:t i Nåder blifvit utsedd till den Kongl. Wasa-Ordens

Solemnelle Instigtelse, täcktes Hans Kongl. Maj:t, klädd i Seraphimer-Ordens-Drägt, samt beled-sagad af Deras Kongl. Högheter Arf-Furstarne, samtelige Herrar Seraphimer Riddare och Com-mendeurerne af Kongl. Swärds- och Nordstjerne-Orderne, begifva Sig i Kongl. Slotts-Capellet, hwarest, efter förrättad Gudstjenst, Hans Kongl. Maj:t, såsom Stormästare af den Kongl. Wasa Orden, aflade Des lifliga Ed, likmätigt de af Hans Kongl. Maj:t för denne Orden utfärdade Statu-ters innehåll, och uptog sedan, samt med wanliga Ceremonier dubbade, samtelige wid den Kongl. Kröningen utnämnde Commendeurer med Stora Korsset, och Riddare, som nu tilstädes voro. Seder-mera höllts Capitel af samtel. Kongl. Maj:ts Orden, och därefter Riddare-Måltid i stora Riks-Salen, då Herrar Seraphimer-Riddare spisade wid Hans Kgl. Maj:ts Egit Bord, Commendeurerne af de andre Kongl. Orden wid ett annat Bord, och

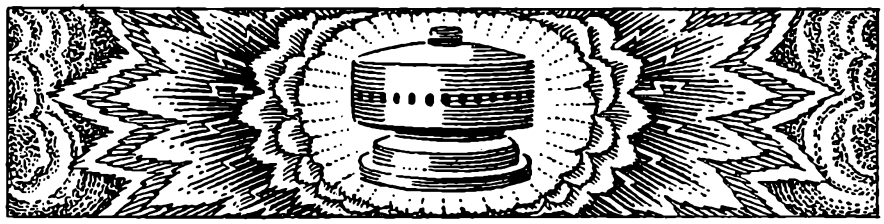

wid det tredje de nya Riddarne af Kongl. Wasa-Orden.»

DE FÖRSTA STATUTERNA

WI GUSTAF &. &. &. göre weterligt: At aldenstund nu mera och i detta uplysta tidehwarf ingen tvifvel därom hyses, att ju Åkerbruket är den första och wäsentliga grundvalen til all wälmåga, helst den förutan, hwarken Bergwerk, Konster eller Handel idkas och florera kunna: fördenskul hafwe WI föresatt OSS att under Wår Regering i synnerhet skydda, upmuntra och högt akta alla dem af Wåre trogne undersåtare, som til denna hufvudnärings befrämjande och förkofring upoffra deras tid, snille och förmögenhet; men som WI tillika äre derom öfvertygade, at, jemte Åkerbruket, Bergwerken äre i hög grad bidragande at tillskynda samhället nya rikedomar, samt at Konster och Handel äre oundgänglige, så framt samhället skal njuta all den timliga lycksalighet som möjligen ernås kan; Altså anse WI för en af Wåra yppersta Konungsliga pligter, at med synnerligt hägn omfamna och med utmärkte Nådebelöningar ihogkomma äfven dem af Wåre

trogne undersåtare, som i dessa ämnen ådagalägga skicklighet, flit och omhugsamhet.

I sådan akt och mening, samt då tillika WI äge den fullkomligaste öfvertygelse, at för ädla sinnen ingen större belöning, ingen mera werkande upmuntran gifves, än heder och uppenbara wedermälen af Wår Kongliga Nåd och åtanka, hafve WI för godt funnit, at wid denna Wår Konungsliga Kröning instikta en Riddar-Orden, endast ämnad för sådane Män, i Wårt Rike, som i Åkerbruket, Bergwerk, Konster och Handel aflagt synnerliga prof af insigt och nit, samt dermed på något betydande sätt gagnat det allmänna.

WI wele, at denna Orden skal bära namn af *Wasa*, dels till åminnelse af de store Konungar, Wåre Företrädare och Förfäder, som utur den ädla Wasaätten haft deras uprinnelse, samt hwilka på så mångahanda sätt wårdat sig om Swenska jordens upodling och alla Näringars trefnad, och i synnerhet emedan Wasan, som warit denna ättens Sköldemärke, framter den lifligaste betekning af Åkerbruket, det WI egentligen och såsom Moder til alla andra näringar hafva genom denna instiktelse welat ära, upmuntra och belöna.

Wår Nådiga wilja är altså, at denna Wår Kongl. Wasa-Orden af allom hålles i tilbörlig wyrdning. Hafvandes WI, på det wid Riddares utnämnande och dubbande alt ordentliga tilgå måtte, i Nåder för godt funnit at derom stadga som följer:

1 Cap.

1 §. Swea och Götha Konung, Konung efter Konung, äger altid wara denna Ordens Herre och Mästare — Han och ej någor annan.

2 §. Ej må Konung någon tid hafva magt och frihet at denna Orden uphäfva eller afskaffa utan stånde den oryggelig, såsom den säkraste upmuntran för Jord- och Bergsbruk, Konster och Handel, de endaste medel at befordra enskildt wälmåga samt Rikets allmänna styrka.

3 §. Ej må Konung Riddare nämna eller dem dubba förr än Des Kröning för sig gått, och han denne stadgas oryggeliga helgd med liflig ed bekräftat.

4 §. Skulle Konungen ej äga denna Orden förr än wid Des anträde til Kronan (hwilket genom denna Ordens natur lätteligen kan hända), då emottage han den på

Kröningsdagen af ErkeBiskopen eller den Biskop, som denna höga act förrättar.

5 §. Denna Ordens Riddare skola Femtio wara, samt dessutom Sex stora Kors och Åtta Commendeurer, Konungen och Ordens-Cantzleren inbegripne.

6 §. Nu wil Konungen Riddare nämna, kalle då Ordens-Gillet tilsammans och nämne den, som Han med denna Orden hedra wil. Skulle så hända, hwilket af denna Ordens beskaffenhet lätt föreses kan, at kring Konungens person icke så många Stora Kors och Commendeurer tilstädes wore, som til et ordentligt Capitels samlande tarfvades, kalle då Konungen Ordens-Cantzleren samt de Herrar Seraphimer-Riddare, som tilstädes äro, och meddele dem utnämnandet skrifteligen.

7 §. Ej måge andre til Riddare nämnas än sådana, som uti Åkerbruk, uti Bergshandteringen, uti de ädlare Konster, uti Handel eller genom nyttiga Skrifter uti desse ämnen gjort det allmänna synnerlige tjenster, samt wunnit den förkofran, at om deras kunskaper och nit ingen twifvel hysas kan.

8 §. Til store Kors och Commendeurer utses de, som

i hög grad äga förenämnde egenskaper, samt på et mer lysande sätt föregått andra med nyttiga efterdömen.

9 §. Wasa-Ordens-tecknet är en Guld-Wase med et ovalt guldband, på hvilket står skrifvet: Gustaf den Tredje Insticktare MDCCLXXII. Ordenskedjan är äfven sammansatt af fyra Guld-Waser samt fyra Holsteinska Nessel-blad, med tre gyldene Spikar, skiftesvis med åtta Sköldar med Sveriges Vapn, hwardera af dessa sköldar krönt med en Konglig igenslutad Krona och omgifven med de sinnebilder som beteckna Handel, Åkerbruk och Konster, dels emedan denna Orden bär namn af Wasa, dels ock at beteckna detta i Swerige så wördade Hus' uplifvande ånyo genom det Holsteinska på Swea Konunga-stol.

10 §. Riddare af denna Orden hafva Ordens-tecknet hängande wid et grönt wattradt band som bäres om halsen.

11 §. Detta Ordens-tecken bära de store Korsen vid et bredt, grönt, wattradt band ifrån höger til wänster, och måge de dessutom bära på bröstet en åttauddig silfver-stjerna med en krönt Wase midtitu samt fyra af silfver broderade Nessel-blad.

12 §. Commendeurerne bära Ordens-tecknet wid et

Ordensdräkter. Härold och kommendör. Efter färglagda teckningar av A. Schützercrantz 1833.

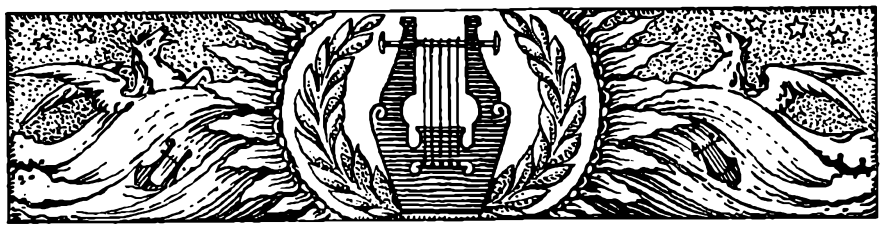

bredt, grönt, wattradt band, ifrån höger til wänster, dock utan stjerna på bröstet.

13 §. De Store Kors äga allena bära Ordenskedjan Ordensdagar eller wid stora tillfällen.

14 §. Ordens-Klädningen är af grönt Sammet med en grön sammets kort kappa, fodrad med hvitt atlask, och bäres både af Store Kors och Commendeurer.

15 §. Nu wil Konungen Riddare dubba, göre det i Sina egna rum och i de Store Kors, Commendeurers och Riddares närvaro, som då finnas kring Konungens person; Ordens-Cantzleren kalle då den nye Riddaren fram för Konungens stol, och falle han der på knä, samt med uppräckte finger swärje denna ed, som honom af Ordens-Sekreteraren förestafvas:

Jag N. N. lofvar och swär wid Gud och Hans Heliga Evangelium, at jag wil och skal den rena Evangelisk-Lutherska Tro och Lära i wördning hålla; wara minom Konung och Rike Hans huld och trogen samt Hans och Rikets bästa wårda, stå emot orätt och styrka frid och rätt; jag skal ock öfva Ridderskap efter mit bästa wett och de stadgar, som mig föreskrefne äro. Så sant mig Gud hjelpe!

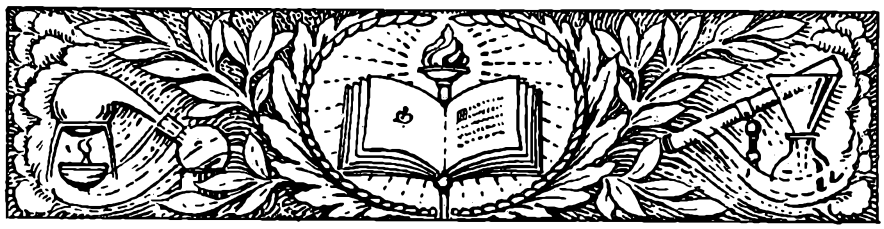

16 §. När denna ed gången är, tage Konungen Ordens-tecknet av Skattmästaren och hänge det på den nye Riddaren, samt dubbe honom med sit swärd try slag på wänstra axelen med dessa ord: WI N. N. Sweriges, Göthes och Wendes Konung, tage dig up till Riddare af Wår hederwärda Wasa-Orden. War wärdig. Sedan kysse Riddare Konungens hand, och hemte hos Ordens-Cantzleren sitt Riddare-bref.

17 §. Stora Korsen betala Åtta hundrade Daler Silfvermynt till Ordens-Skattkistan. De som äro Commendeurer betala hälften, mindre Riddare däremot äro från alla avgifter fria.

18 §. Denna Ordens Gille träder samman, när Konungen genom Cantzleren det äskar. Deruti äga alla närvarande Stora Kors och Commendeurer at sig infinna och warder der rådgjordt om hvad Konungen framställa täckes.

19 §. Ej må någor annan än Riddare bruka denna Orden. Bryter någor häremot ware i Konungens onåd och böte två tusende daler Silf. mt.

20 §. Hvar och en Riddare bör intill sin dödsstund bära uppå sina kläder samt bruka omkring sitt insegel

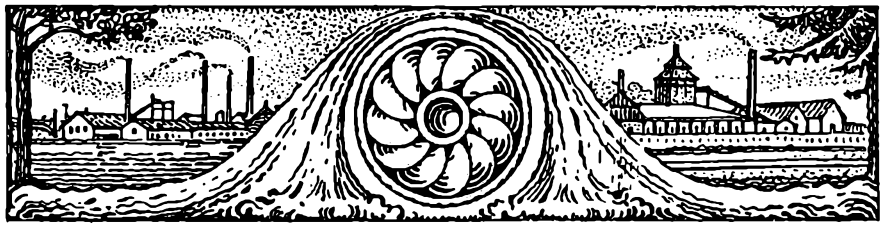

det hederstecken, som honom gifvet är; gör han det ej, miste den wärdighet at wara Riddare.

21 §. När Riddare död är, äske Skattmästaren Ordens-tecknet åter.

2 Cap.

1 §. Seraphimer-Ordens Cantzler, Skattmästare och Sekreterare och Ceremonimästare blifva likaledes denna Ordens Embetsmän, och ware plikt deras samma och ena-handa, som wid de öfrige wåre Orden.

2 §. Med Under-Officianterne och Ordens-härolderne förhålles likaledes.

3 §. Tvänne Pärma-Böcker förfärdigas, hwaruti denna Ordens Lagar skrifvas: Den ena förwaras uti Ordens-Cantzliet, den andra i Riddarholms-choret, i samma skrin, som Seraphimer-Ordens stadgar nu förwaras.

Til yttermera wisso hafva WI detta egenhändigt under-skrifvit, och med Wårt Kongliga Seraphimer-Ordens In-segel bekräfta låtit.

Stockholm i Ordens-Capitlet den Tjugu Nionde dagen

i Maji månad År efter Christi börd Et Tusende Sju Hundrade Sjuttio Tu.

GUSTAF.
(L. S.)

/*S. Bunge.*

Till ordensdekorationerna ävensom till ordensdräkten hade konungen själv gjort utkast.

Den nämnda »pärmaboken» i Riddarholmskyrkans kor finnes ännu kvar.

1772–1872

VASAORDENS HISTORIA under största delen av seklet efter ordens instiftande företer inga väsentliga förändringar av ordens ceremoniella former. Självklart vidtogos successivt ändringar av administrativ art, men i övrigt bibehöll orden, även beträffande den lägsta graden, karaktären av ett ordensgille med avläggandet av ed på religiösa och samhälleliga plikter samt högtidlig invigning eller dubbning. 1865 bestämdes emellertid, att ordenstecknen finge anläggas utan dubbning av dem, som ej kunde infinna sig till denna ceremoni. Under senare tider har denna ej tillämpats.

En av de vid ordens instiftande utnämnde kommendörerna, direktören vid Ostindiska kompaniet Nic. Sahlgren, ådagalade sitt intresse för orden genom ett testamente, vars bestämmelser ännu ha gällande kraft. Såväl detta testamente som de ändringar och bestämmelser under tidsperioden 1772—1872, vilka lämpligen kunna omtalas i samband med nuvarande förhållanden, upptagas i det sista kapitlet, tiden 1872—1922.

ÄNDRINGAR AV STATUTERNA ÅR 1798

Den 26 nov. 1798 utfärdade konung Gustav IV Adolf en ny förordning om riddareordnarna. Detta skedde i ordenskapitlet, medan 1748 års förordning var utfärdad i riksrådet, vilket således icke längre skulle deltaga i besluten om ordensförläningar.

De nya statuterna för Vasaorden skilde sig i flera avseenden från de gamla. Sålunda upp-

hävdes paragraferna 3 och 4 i 1:sta kap. Det var naturligt, att sistnämnda paragraf skulle upphävas, emedan konungen såsom ordens herre och mästare självklart måste innehava orden.

Vidare tillökades ceremonien vid dubbningen, vilken förrättades av konungen eller den han därtill förordnade, genom uppläsningen av utnämningsbreven, vilka förut endast hämtats efter dubbningens slut. Likaså bestämdes, att den till ordensvärdighet utnämnde skulle efter eden framträda och falla på knä »uppå et thertill framlagdt Hyende» för att dubbas. Knäfallet upphävdes 1818.

Ordensbrevet var av följande lydelse:

»WI, N. N., Sweriges, Göthes och Wendes Konung &, &, &. Göre weterligt; at såsom hos OSS i Nådig åtanka kommit then märkeliga nytta och fördel, som N. N. genom berömliga ådagalagda prof af kunskaper, flit och idoghet, Oss och Fäderneslandet tilskyndat, samt thet nitiska bemödande, hwarmed han ännu söker sådana ypperliga Medborgerliga skyldigheter uppfylla; Altså hafve Wi, til be-

löning för sådan förtjenst, samt til upmuntran at uti en för thet Allmänna så nyttig föresatts fortfara, af Kongl. ynnest och wälwilja welat antaga, som Wi ock härmed, och i kraft af thetta Wårt öpna Bref, förklara honom N. N. at wara Riddare af Wår Wasa-Orden, af hwilken Wi Sjelfve äre Ordens-Mästare. Wi tilägne honom förthen-skuld härmed, jemte thetta heders- och förtroendestecken, alla the förmoner, fri- och rättigheter, som thenna Orden, antingen redan blifvit tillagde, eller hädanefter tilläggas kunna. (För Commendeurer tillägges: I synnerhet tage Wi honom härmed i Wårt Kongl. hägn och beskydd, så at, om något widrigt honom, såsom Commendeur af thenna Wår Orden, händer och wederfares, thet af Oss med onåde anses och uptagas skal.) Thet alle, som wederbör, hafva sig hörsammeligen at efterrätta. Til yttermera Wisso hafve Wi thetta med Egen Hand underskrifvit, och med Wårt Seraphimer-Ordens Insegel bekräfta låtit.»

Om ordensdräkten, med vilken kommendö-rerna hade att på egen bekostnad sig förse, stadgades följande:

»Jacka, underkläder och kappa af gräsgrönt sammet,

Storkorskraschan.

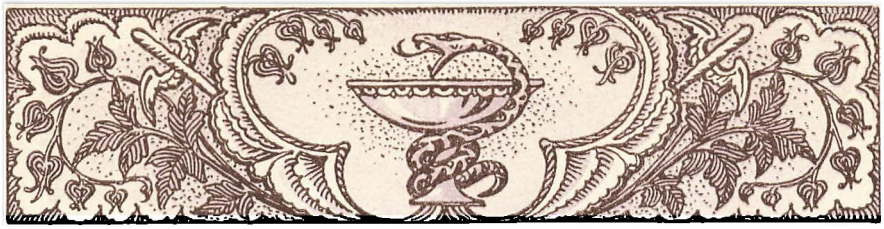

efter Swenska kläde=drägten förfärdigade, fodret under jackan, inkantning, upweck krage och fodret under kappan af hwitt atlas, bandrosor wid knän och i skor af hwita sidenband, echarpe af hwitt atlas med guldfrantsar, Hatten swart, omgifven med en guld=galon, på wenstra sidan prydd med svarta och hwita fjädrar. Uti thenna Drägt bör Commendeur dubbas, och äger han then samma äfven nyttja å the fastställda Ordens=dagar, samt tå Gala vid Konungens Hof anbefald är; men ej oftare.»

TROMANS VÄRDIGHET FÖR KOMMENDÖRER MED STORA KORSET

Enligt bestämmelse av d. 28 jan. 1822 erhöllo de kommendörer med Stora korset, som ej ge=nom sitt ämbete ägde detta företräde, tromans värdighet; tromans rang skulle därefter alltid åt=följa utnämningen.

HÄROLDER

Den 29 juni 1829 biföll K. M:t en av kommen=dörer av Vasaorden framställd önskan att i likhet

med de övriga kungl. ordnarna erhålla härolder. Dräkter och tecken fastställdes i slutet av samma år. Anmärkas kan, att alla de härolder, som utnämndes, voro frälsemän. Ämbetet uppehölls icke länge, ty den siste härolden utnämndes 1854. Det har dock icke avskaffats, ty det nämnes i de nu gällande statuterna.

DUBBNINGSCEREMONIELLET AV ÅR 1860

Den 27 april 1860 fastställdes i ordenskapitlet ett delvis nytt ceremoniell för dubbningarna. Huvudpunkterna samt edsformulären återgivas här, då de visa ordens gilleskaraktär under en oss jämförelsevis närliggande tid.

»— — —

1:o. Den, som af Kongl. Maj:t blifvit i Nåder constituerad att Riddare-Dubbning förrätta, bör denna Kongl. Maj:ts Nådiga vilja och befallning kungöra den eller dem, som af honom komma att dubbas, då tillika utsättes dagen och stället, der en sådan Dubbning kommer att för sig gå.

2:o. Innan Dubbningen sker, bör Riddare erlägga Riddare-afgifterne, om han ej desamma redan betalt, och derå uppvisar vederbörandes quittencer, hvilka afgifter, af den till Dubbning constituerade, genast böra till Ordens-Skattmästare-Embetet insändas, i annor händelse vare han, som constituerad blifvit, för afgifterna ansvarig.

3:o. Vid Dubbningen iakttages följande:

Först uppläses Kongl. Maj:ts Nådiga Constitutorial af den, som den constituerade utsatt att vid detta tillfälle förrätta Officiant-sysslan; sedan Riddare-Brefvet, hvarefter Riddaren, med tvänne uppräckte finger, aflägger den vanliga Riddare-Eden.

4:o. När denna Ed gången är, sätter den, som af Kongl. Maj:t till Dubbningens förrättande constituerad blifvit, hatten uppå sig, och dubbar den för honom på knä liggande utnämnde Riddaren Tre slag på vänstra axeln, och säger under detsamma: N. N. Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung tager dig upp till Riddare af Dess hedervärda Wasa-Orden, var värdig. Hvarefter den constituerade öfverlämnar Ordens-Tecknet till den således Dubbade Riddaren. Enär Andelige Ledamöter af

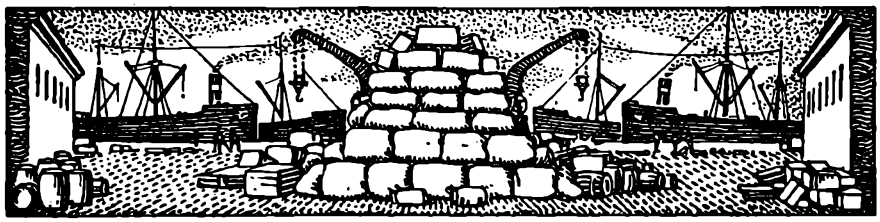

Nordstjerne- och Wasa-Orden antagas, nyttjas ordet Leda-mot i stället för Riddare. Vid Ordens-Tecknets påfästande, lägger den constituerade högra handen på Ledamotens venstra axel, sägande: Emottag detta Tecken af den heder-värda Wasa-Orden och var dertill altid värdig; och då denna ceremonie förrättas av Erke-Biskopen eller någon Biskop, verkställes densamma uti Akademie-Auditorii-Salen eller uti Consistorii-Rummet, då den constituerade är klädd i sin fulla skrud.

5:o. Då flere Riddare dubbas, införas deras namn i Rid-dare-Brefvet som uppläses, och aflägge de samteligen Eden på en gång, på sätt, som sagdt är.

6:o. Sedan Dubbningen för sig gått, aflemnas till Ko-nungen underdånig Rapport af den, som Dubbningen förrättat, under adresse till Ordens-Secreteraren, att den-samma efter Kongl. Maj:ts Nådiga befallning blifvit verk-ställd, samt insändes en med Riddarens namn under-skrifven Riddare-Ed jemte förteckning uppå dess Kongl. Maj:t och Riket gjorde underdåniga tjenster. — — —.»

Edsformuläret för kommendörer och riddare var av samma lydelse som det i 1772 års statuter

förekommande. För kommendörer i andliga ståndet och ledamöter gällde samma formulär med uteslutande av satsen om ridderskaps övande.

ORDENSTECKNEN

Såsom av 1772 års statuter framgår, buro kommendörerna ordenstecknet i ett brett, vattrat band över axeln utan stjärna på bröstet. Riddarna buro ett mindre tecken i ett band om halsen. Den 14 okt. 1844 beslötos i ordenskapitlet följande förändringar, vilka avsågo att ytterligare markera skillnaden mellan de olika graderna:

»a. Att Commendeurs-tecknet af Kongl. Wasa Orden förändras sålunda, att öfver detsamma, sådant det uti Statuterna finnes beskrifvet, anbringas den Kongl. Kronan.

b. Att de, som hädanefter i Nåder utnämnas till Commendeurer af Kongl. Wasa-Orden, skola bära det föreskrifna Ordens-tecknet i ett wattradt grönt sidenband om halsen, i stället för, såsom hittills warit förordnadt, öfver axeln.

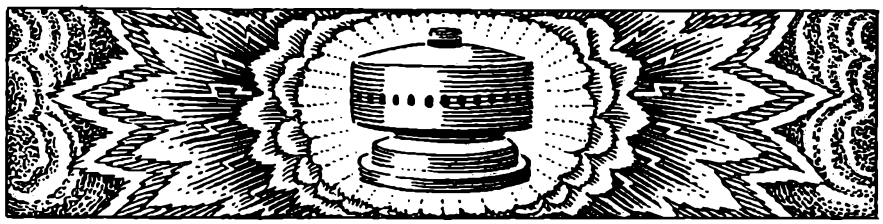

c. Att de, som hädanefter utnämnas till Riddare af Kongl. Wasa-Orden, skola bära det förut stadgade Ordenstecknet i ett grönt wattradt sidenband på bröstet, kommande jemväl, tillföljd häraf, de, som hädanefter warda utnämnde till Riks-Härold eller Under-Officianter wid Kongl. Maj:ts Orden, att äfven bära Wasa-Ordens-tecknet på sätt, här finnes föreskrifvet.»

Det ovalformade ordenstecknet bibehölls i nära nittio år. I ordenskapitlet den 27 april 1860 beslöts att ändra detsamma till överensstämmelse med Svärds- och Nordstjärneordnarnas tecken, d. v. s. den ännu gällande typen, varjämte kommendörerna erhöllo en bröststjärna. Det heter i protokollet härom:

»— — — De nu begagnade Riddare- och Commendörstecknen inom Wasa-Orden hafve Wi funnit godt i så måtto förändra till närmare likhet med Wåre öfrige Orden, att dessa tecken komma att bestå:

För Riddare: af en vid Konglig Krona hängande hvit emaljerad stjerna, i hvars medelpunkt det nuvarande Ordenstecknet i förminskad storlek är insatt, och med en

mindre Krona emellan hvardera af de fyra klufna uddar, som från denna medelpunkt utgå: och

för Commendörer: af en dylik stjerna, men större; allt på sätt den af Oss fastställda ritning utvisar. Sistnämnda stjerna bäres jemväl af Commendörer med Stora Korset vid venstra höften, nära slutet af det breda gröna vattrade sidenbandet, som sitter öfver högra axeln. Då Ordenskedja begagnas, bäres stjernan deri.

Commendörer bäre detta större Ordenstecken i grönt, vattradt sidenband om halsen, samt derjemte på venstra bröstet en af silfver broderad stjerna, mindre än den som brukas af Commendörer med Stora Korset, samt utan skillnadstecken emellan de fyra klufna uddarne. — — —

Riddare bäre det mindre Ordenstecknet i grönt band i knapphålet. — — —. Hvad sålunda är stadgadt för Commendörer, gälle äfven för Commendörer af Andeliga Ståndet. De ega derjemte fästa den broderade stjernan, något förstorad, å prestkappan. — — —»

INSKRÄNKNING AV DUBBNINGARNA

Enligt bestämmelse av den 27 april 1865 skulle de kommendörer, riddare och ledamöter av de

kungl. ordnarna, vilka ej kunde infinna sig till dubbning och antagande av konungen, få ordens=tecknen sig överlämnade eller tillsända genom kanslern för universiteten i Uppsala och Lund, ge=neralbefälhavarna, befälhavande amiralen i Karls=krona, landshövdingarna och biskoparna.

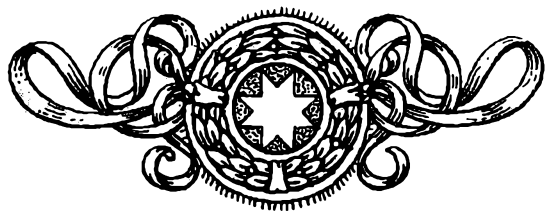

1872–1922

I DET FÖREGÅENDE HAR framhållits, att Vasaordens instiftande föranleddes av konung Gustav III:s intresse för »åkerbruk, bergverk, handel och fria konster». Icke dess mindre blev den en förnämlig orden, i vilken riddaregraden bars i band om halsen och inom vilken utnämningarnas antal länge var mycket ringa. Framhållas bör ock, att inom Vasaorden liksom Svärdsorden funnos riddare av Stora korset, medan Nordstjärneorden först år 1844 erhöll motsvarande grad.

De i mitten och slutet av förra århundradet vidtagna ändringarna samt ordensväsendets ut-

veckling i övrigt, bl. a. instiftandet av nya grader, ha efter hand i betydande utsträckning, såväl absolut som relativt, ökat antalet innehavare av Vasaordens värdigheter. Även om icke en nyare tids smak skulle ha medfört borttagandet av de högtidliga ceremonier, som tidigare voro förenade med ordensförläningarna, nödvändiggjordes detta av det växande antalet ordensmedlemmar.

Härigenom har Vasaorden emellertid – liksom Svärds- och Nordstjärneordnarna – förlorat den karaktär av ordensgille, som den förut ägde.

Som en följd av de grunder, enligt vilka Vasaorden utdelas, har den blivit den mest spridda ordensutmärkelsen, och innehavare av orden finnas inom de mest skilda kretsar.

Å andra sidan är Storkorset av Vasaorden näst Serafimerorden landets förnämsta orden och utdelas – liksom f. ö. kommendörskorset av 1:sta klass – endast för osedvanlig medborgerlig för-

GÅSEVADHOLM
KOBERG

tjänst utan samband med övriga ordensvärdigheter. Medan sålunda prinsar av det kungl. huset redan vid födelsen äro självskrivna innehavare av Serafimer-, Svärds- och Nordstjärneordnarna, kunna de endast genom särskild utnämning erhålla Vasaorden. Förhållandet är likartat med även övriga Serafimerriddare. Utnämnes en person till sådan, ingå i utnämningen även storkorsen av Svärds- och Nordstjärneordnarna men ej av Vasaorden.

De nu gällande statuterna återfinnas sid. 89.

N. SAHLGRENS TESTAMENTE

År 1774 stiftade direktören vid Ostindiska kompaniet Nicolas Sahlgren, vilken 1772 blivit utnämnd till kommendör av Vasaorden, ett »commenderi» och riddaregods för Vasaorden. Testamentet har fortfarande gällande kraft och är av följande lydelse (ortografin i senare form):

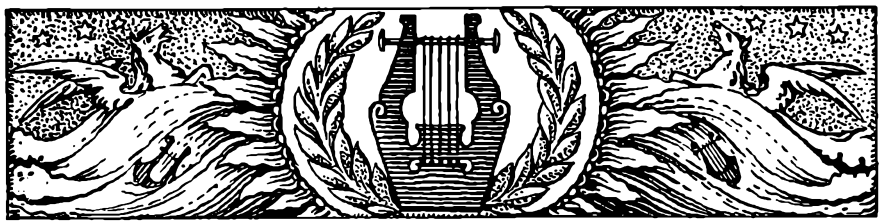

Genom upprättadt fideicommissbref af den 16 december 1761 hafver jag Nicolas Sahlgren förordnat, huru de då redan med Hans Maj:ts nådigaste tillåtelse mig tillhandlade säterier Gåsevadholm och Dahl uti Hallands län samt Koberg och skattsäteriet Alfhem uti Elfsborgs län belägna, med underliggande gods, måtte med säkerhet komma mina bröstarfvingar till nytta, heder och nöje. Jag hade ock den tiden ämnat, enligt bemälta fideicommissbrefs 5:te §, att mina strögods, samt de flera hemman och gods, som jag efter den tiden kunde mig tillhandla, det måtte vara säterier eller hvad annan natur de ock kunde hava, skulle likasom förenämnda säterier varda fideicommiss, hvaruti jag igenom min sednare testamentariska disposition, af den 8 december 1772 gjort den förändring, att fideicommisset skulle bestå endast af meranämnda säterier Gåsevadholm, Dahl, Koberg och Alfhem, med derunder lydande lägenheter.

Och som jag uti merbem:te fideicommissbrefs 11 § förbehållit mig att föreskrifva, hvem som skulle vara berättigad till fideicommissgodsens förvaltning och nyttjande, om begge mina döttrar skulle dö, utan efterlefvande bröst-

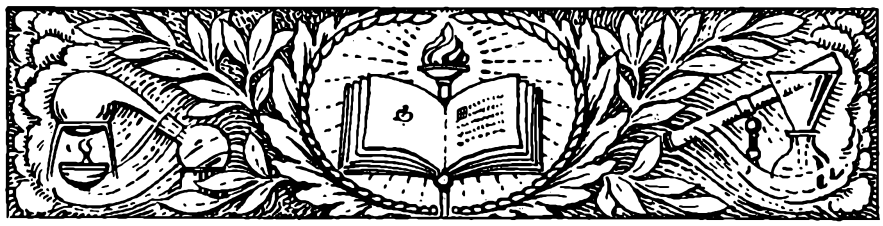

arfvingar, så har jag härmed förordna velat, att då hända skulle att inga bröstarfvingar, son eller dotter, voro till framåt i släkten födda, efter min nu lefvande dotter, Sara Catharina Sahlgren, eller efter min dotterdotter, Anna Margaretha Ahlströmer, så är mitt syftemål att desse fideicommiss-egendomar skola tjena till belöning och uppmuntran för dem, som uti landtbruks- och husholdningen ådagalagt flit och skicklighet. Till den ändan har jag derom på följande sätt förordna velat:

Hela fideicommisset delas uti trenne delar.

Först. En del: säterierna Gåsevadholm och Dahl med derunder lydande hemman och lägenheter, samt afvel och lösören som efter min död blifva lagligen intecknade och värderade.

Andra. En del: säteriet Koberg med tillydande hemman, lägenheter, afvel och lösören, efter lagd inteckning och värdering.

Tredje. En del: säteriet Stora Alfhem med dess tillhörigheter.

Den första delen lemnas af Konungen efter dess eget nådiga välbehag till någon commendeur af Kongl. Maj:ts

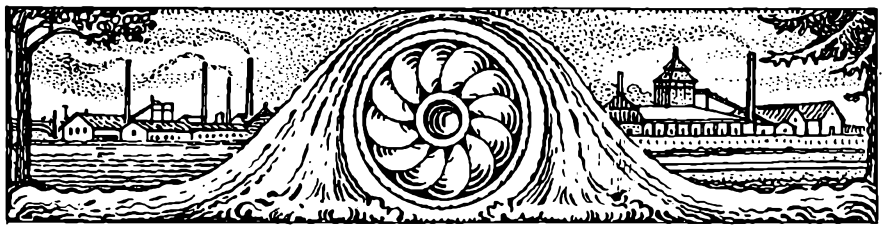

Wasaorden, som gjort sig förtjent med flit och insigt i landthusholdningen, att uti dess lifstid nyttja och bruka. Hans förbindelse bör däremot vara 1:mo att bo på egendomen eller åtminstone någon viss tid om året sig der uppehålla, så att den ej må blifva vårdslösad och vanvårdad; 2:do att hålla husen vid makt och vara därför ansvarig efter husesynsordningarna. Öfver hvilket det höga ordens capitel torde täckas hvarje år låta sig underrättas genom vederbörande embetsmän i orten. 3:tio att tillse det min graf vid Töle kyrka, efter den disposition jag särskildt därom gör, varder vederbörligen underhollen, samt att densamma ej annorledes, än till min familles lik nyttjas. Och 4:to att årligen den 29 maji till Kongl. Wasaordens-cassan betala en tionde part af nettoafkastningen af godsen, hvilken afgift väl ej kan kontrolleras, utan skall bero på betalarens dygd och ära.

Den andra delen lemnas likaledes af Konungen till någon wasariddare med samma villkor, undantagandes grafven; och äfven behöfver han ej vara förbunden att beständigt bo på egendomen.

Den tredje delen förlänas äfven af Konungen till någon, som för sin flit uti landthusholdningen gjort sig dertill

förtjent utan annan förbindelse, än att hålla hus och egor vid makt, samt att gifva en tiondel af afkomsten till Kongl. Wasaordens-cassan.

Så snart innehafvaren är död, skall egendomen afträdas till den, som Konungen, på sätt som förut sagt är, till efterträdare utnämner. Det blifver likväl altid Konungens ensak, att då Hans Maj:t finner någon vårdslösa förläningen eller till dess vidare nyttjande göra sig ovärdig, att honom derifrån låta uppsäga och anbefalla att genom cronobetjeningen behörig husesyn varder förrättad.

Afkomsten af dessa förläningar får aldrig af förläningsinnehafvarens borgenärer tillgripas eller seqvestreras, ej heller är det innehafvaren tillåtet att den samma pantsätta eller till annan öfverlåta. Till förekommande hvaraf denna författning uti tingsrätten i ortens minnesbok intagas bör, och samma inprotocollering inom hvart tionde år förnyas, på det ingen okunnighet härom må kunna förebäras.

Till yttermera visso har jag detta i vittnens närvaro egenhändigt underskrifvit; och med mitt vanliga insegel bekräftat, som skedde i Göteborg den 2 maji 1774.

NICOL. SAHLGREN

(Sigill)

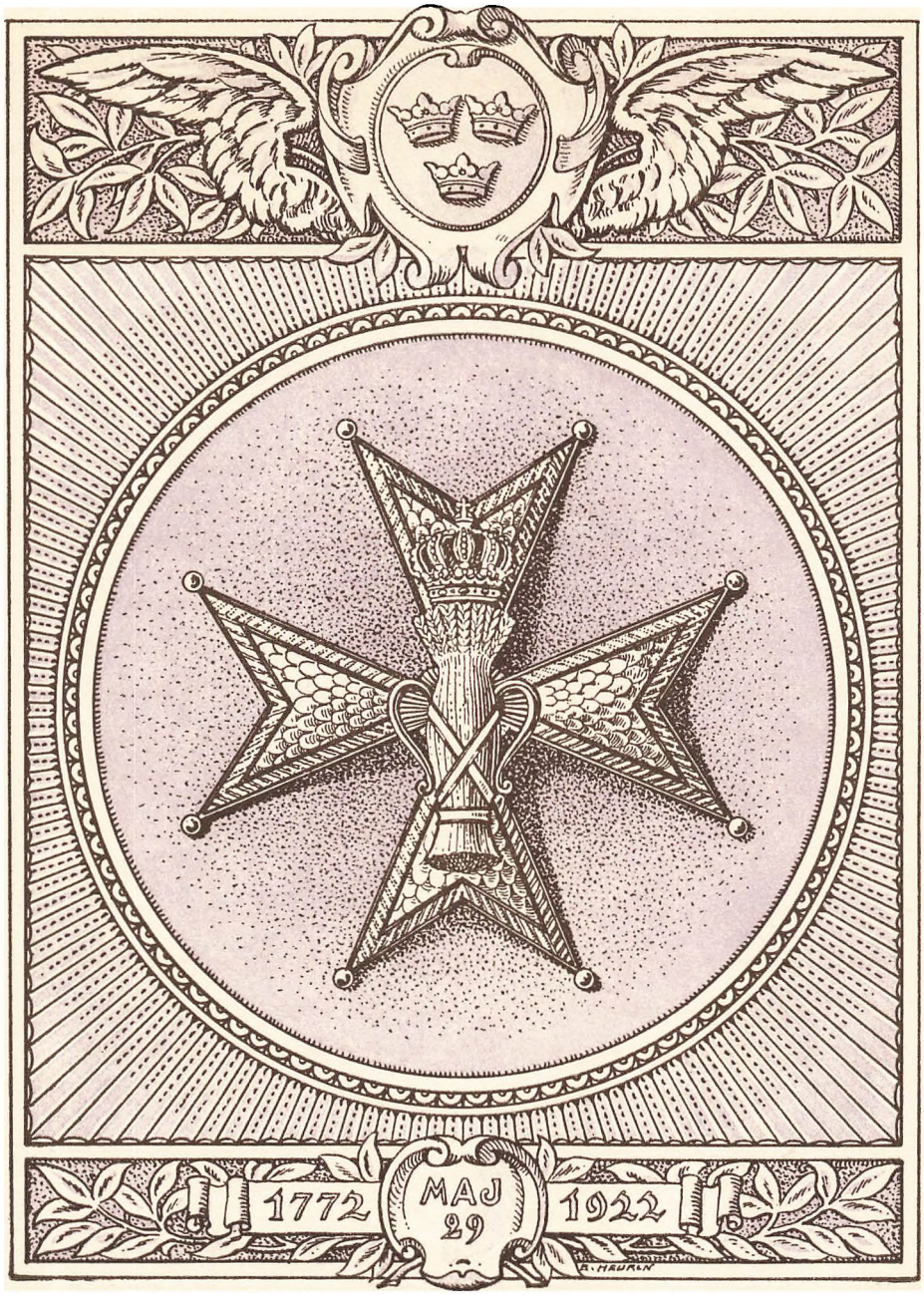

10

Kommendörskraschan (se sid. 77).

Ytterligare en donation gjordes av Sahlgren berörande Vasaorden, vars kapitel erhöll ett förtroendeuppdrag. Denna donation gällde *Östad barnhus.*

Nic. Sahlgren testamenterade Östad barnhus i Västergötland till släktdonation inom släkten Alströmer. Så länge någon manlig Alströmer finnes, som är lämplig och skicklig att förestå inrättningen, skall denne vara föreståndare och disponent för barnhuset. Företrädaren förordnar testamentariskt efterträdare.

Vasaordens kapitel fick i uppdrag att tillse, att sådan föreståndare funnes förordnad och att, därest så icke vore fallet, förordna härom, och för att kapitlet skulle ha kännedom om förhållandena, skulle årligen en berättelse insändas. Detta sker fortfarande, numera dock, sedan Vasaordens kapitel upphört, till Kungl. Maj:ts orden.

Till barnhuset skänkte Sahlgren 100,000 daler s:mt,

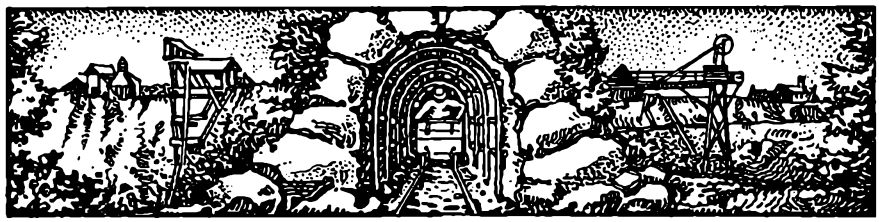

vilket belopp insattes ouppsägbart i riksbanken, men genom myntreduktionen under förra delen av 1800-talet minskades det till 25,000 kr. Barnhuset skall i mån av stiftelsens avkastning avgiftsfritt mottaga, underhålla och fostra friska, välartade barn till fattiga, nödställda föräldrar, oavsett vilken del av landet de tillhöra. Barnen, som intagas i åldern 5—10 år, skola utbildas till dugliga jordbruksarbetare. Å inrättningen hava under åren 1776—1922 mottagits 1,523 barn. I medeltal underhållas varje år omkr. 80 barn. De ha hem hos godsets arrendatorer och arbeterskor, tills de konfirmerats, varefter de förläggas i fortsättningsskolor vid huvudgården, där de praktiskt och teoretiskt utbildas under tre år. Barnhusinrättningen avlönar lärare och håller egna skolor för eleverna under alla skolstadier. Utom med räntan å nämnda 25,000 kr. à 4 % skall inrättningen skötas med egendomens avkastning.

Disponent och föreståndare är f. n. frih. Thore Alströmer.

VASAORDENS KEDJA

Till Storkorset av Vasaorden hör en gyllene halskedja (se första planschen). Utlänningar till-

delas Storkorset med eller utan kedja. Det förra fallet är mycket sällsynt.

KOMMENDÖRSGRADENS DELNING

Med anledning av konung Oscar II:s kröning 1873 beslöts i ordenskapitlet den 5 maj nämnda år (kungörelsen utfärdad d. 16 maj), att Vasaordens kommendörsgrad skulle delas i två grader, 1:sta och 2:dra klass. Kommendörer av 1:sta kl. skulle bära ordensbandet såsom genom 1860 års förordning blivit fastställt för kommendörer. Sådana av 2:dra kl. skulle begagna ordensstjärnan i ordensband om halsen men icke silverstjärna eller s. k. plaque på bröstets vänstra sida. De före ovannämnda dag utnämnda kommendörerna förklarades vara kommendörer av 1:sta kl. Bestämmelserna gällde även kommendörer i andliga ståndet. Kommendörsgradens 2:a kl. var avsedd för utlänningar. Från år 1889 tilldelas den även svenskar.

KOMMENDÖRSKRASCHANEN (PLAQUEN)

Ända till år 1860 var det endast Stora korset, till vilket en å dräktens vänstra sida i silver broderad stjärna (kraschan) hörde. Såsom förut omtalats, bestämdes emellertid nämnda år, att även kommendörer skulle erhålla en sådan, dock mindre än för kommendörer med Stora korset. Den 14 dec. 1871 bestämdes, att kraschanen skulle vara av silvermetall.

Å de broderade kraschanerna hade uddarnas yta formen av fiskfjäll. I slutet av förra århundradet gjordes de facetterade, vilken form återfinnes på bilderna till 1902 års statuter, liksom facetteringen fortfarande nämnes i dessas text. Emellertid har å de senaste kraschanerna fiskfjällsformen återinförts.

Nämnas kan f. ö., att kraschaner finnas med en del detaljer, som skilja sig från de officiellt fastslagna. Hrr kommendörer tyckas ha haft en viss önskan att följa sin individuella smak.

RIDDAREGRADENS DELNING SAMT VASATECKNET

I ordenskapitlet den 25 nov. 1889 beslöts, att Vasaordens riddaregrad skulle delas i två grader, 1:sta och 2:dra klassen. 1:sta klassens tecken skulle utgöras av den befintliga ordensstjärnan (infattad i guld), medan 2:dra klassens skulle bestå av en liknande stjärna men infattad i silver. Denna 2:dra kl. utdelas endast till utlänningar.

Den 28 nov. 1895 instiftades genom beslut i ordenskapitlet Vasatecknet, ett vid ändarna kluvet kors av silver med kungl. krona överst (således samma form som Vasaorden) samt i korsets mitt Vasaordens emblem och inskrift emaljerade. Även detta tecken utdelas endast till utlänningar.

DET ANDLIGA STÅNDET

Då värdigheten av riddare ej lämpligen kunde tilldelas medlemmar av det andliga ståndet, in-

fördes 1802 benämningen »ledamot av Vasaorden» eller »ledamot i andliga ståndet av Vasaorden» för motsvarande grad. 1853 utnämndes en »kommendör i andliga ståndet», och senare utnämningar i denna grad ha varit ytterst sparsamma, då högre ordensgrader vanligen tilldelats inom Nordstjärneorden.

VASAMEDALJEN

Vasamedaljen instiftades av konung Oscar II den 28 nov. 1895. Den utdelas i 5:e och 8:e storleken såväl i guld som silver. Medaljerna, som bäras i Vasaordens band, äro försedda med kungl. krona. Å framsidan är en Vasaordens riddarestjärna präglad, å frånsidan en glob, i vilken Sveriges tre kronor synas.

Vasamedaljen av 8:e storleken väger i guld 28 gram, i silver 14,583 gram; 5:e storleken väger i guld 10,78 gram, i silver 7,60 gram.

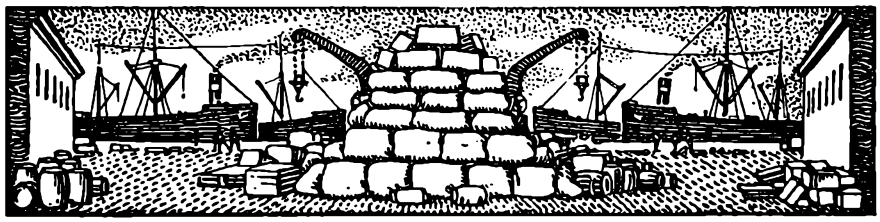

AVGIFTER

Såsom av de första statuterna synes, betalade kommendörerna av Stora korset 800 daler s. m. (omkr. 535 kr.) och kommendörerna 400 daler s. m. till ordenskassan. Riddare voro befriade från avgift. I 1798 års förordning nämnes icke storleken av den avgift, som skulle erläggas till »Skattkistan», men i stämpelavgift skulle betalas 18 riksdaler 36 skillingar av alla kommendörer samt 5 riksdaler och 12 skillingar av riddare. Därjämte utgick för alla en kansliavgift av 2 rdr. Avgiften till ordenskassan skulle betalas i dukater (d. v. s. guldmynt). 1834 gavs tillåtelse att dukaterna finge lösas i annat mynt efter det pris, som rikets ständers bank därför betalade.

År 1811 infördes avgifter till Vadstena krigsmanshuskassa (10 rdr för kommendörer och 2 rdr för riddare). Såväl dessa som övriga avgifter undergingo efter hand höjningar och ändringar.

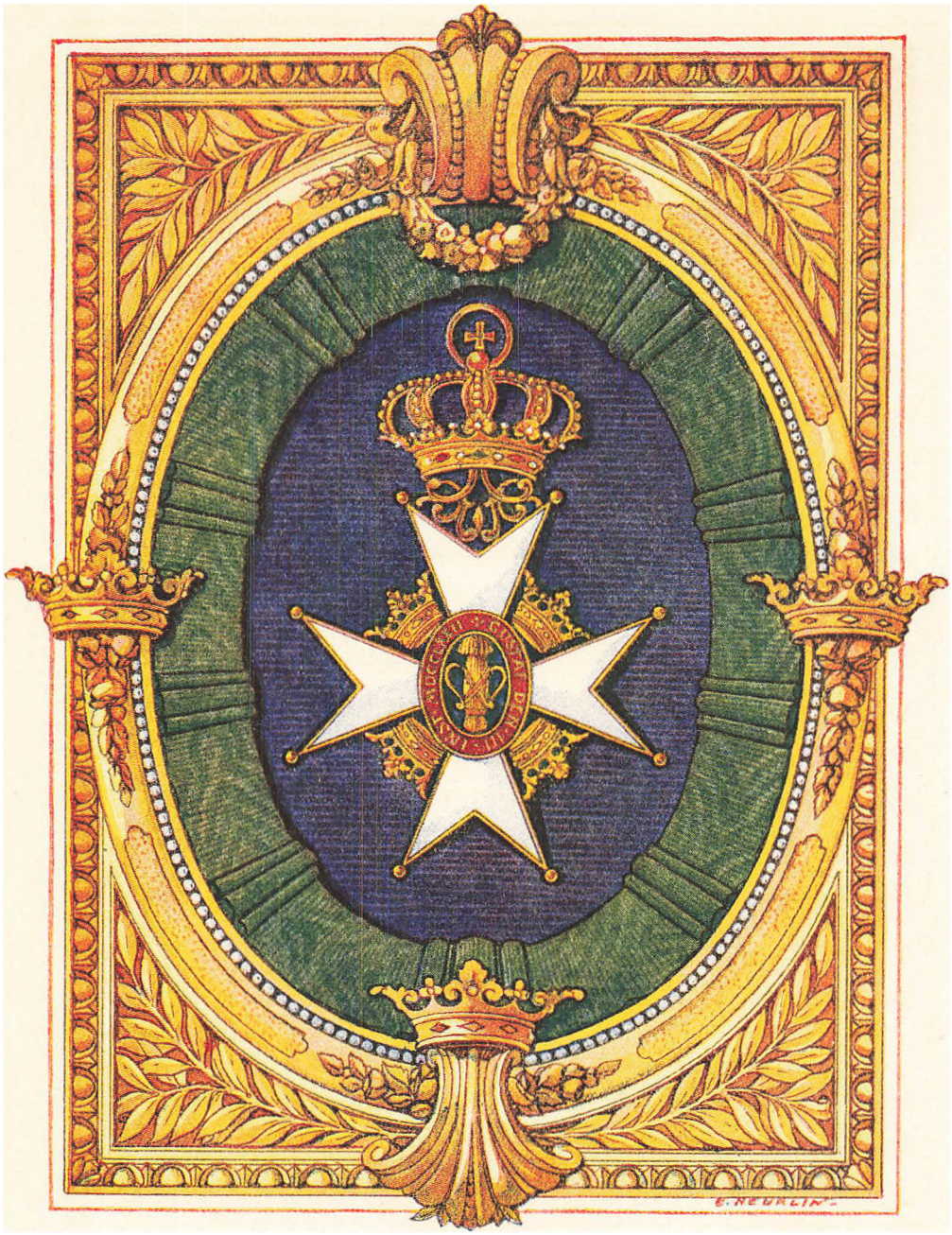

Kommendörsstjärna och band.

Dessa förändringar torde emellertid vara av mindre intresse. Dock kan som ett exempel på utvecklingen tagas de avgifter, som voro gällande 1860 och som utgjorde: för kommendör med Stora korset (även andliga ståndet) 60 rdr rmt, kommendör 285: 75 rdr (i andliga ståndet 297: 75 rdr), riddare (även ledamot i andliga ståndet) 48 rdr rmt. Dessa belopp omfattade avgifter till ordenskassan, chartasigillata inkl. avgiften till Vadstena krigsmanshuskassa, kansliavgift och »sigillpenningar».

1872 bestämdes följande avgifter:

	Till ordenskassan	Inskr.-penningar	Summa
Kommendör med Stora korset kr.	90: —	—	kr. 90: —
» » » »			
i andl. ståndet .. »	108: —	—	» 108: —
» .. .. »	320: —	kr. 10: 50	» 330: 50
» i andl. ståndet .. »	332: —	» 10: 50	» 342: 50
Riddare och ledamot .. .. »	62: —	» 6: —	» 68: —

(De högre avgifterna inom andliga ståndet bero på tillägg för kappkraschan resp. 18 och 12 kr.)

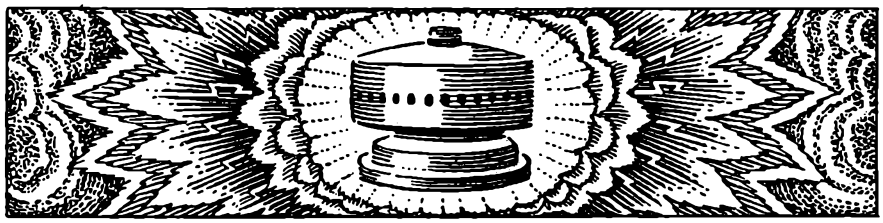

År 1897 fastställdes följande avgifter:

Kommendörer med Stora korset	kr. 90: —
» » » » i andl. ståndet	» 108: —
» av 1:sta kl.	» 330: 50
» » » » i andl. ståndet	» 342: 50
Fyllnadsavgift från 2:dra till 1:sta kl.	» 180: 50
» » » » » » i andl. ståndet	» 192: 50
Kommendörer av 2:dra kl.	» 150: —
Riddare och ledamot	» 68: —

I ordenskapitlet den 28 april 1920 bestämdes avgifterna till följande belopp:

Kommendör med Stora korset, komplett	kr. 500: —*
» » » » , fyllnad från 1:sta kl.	» 250: —*
» av 1:sta kl., komplett	» 400: —*
» » » » , fyllnad från 2:dra kl.	» 200: —*
» » 2:dra kl.	» 200: —
Riddare eller ledamot	» 110: —

* Härtill kommer för andliga ledamöter kostnaden för kappkraschan.

För ordens- eller utnämningsbrev tillkommer särskild stämpelpappersavgift. Denna är bestämd genom riksdagsbeslut av år 1871 och utgör (inom alla ordnar):

Kommendör med Stora korset	kr. 200: —
» » » » i andl. ståndet	» 200: —

Kommendör	kr. 150:—
» i andl. ståndet	» 150:—
Riddare eller ledamot	» 50:—

Utlänningar äro befriade från avgifter (beslut av år 1811). Enligt bestämmelse av år 1854 skulle samma frihet från avgift tillämpas även å norrmän.

Utfärdandet av ordensbrev är beroende av den utnämndes egen önskan (bestämmelse av dec. 1871).

PENSIONER ÅT KOMMENDÖRER

De inom de övriga ordnarna gällande bestämmelserna om pensioner åt de äldsta kommendörerna hade länge ingen motsvarighet i Vasaordens statuter, även om pensioner utdelades (se nedan). Enligt ordensprotokollet av den 24 nov. 1851 anmälde Curatores Aerarii (handhavarne av de kungl. riddarordnarnas ekonomiska angelägenheter) nämnda dag, att föreskrifter saknades »för

Kongl. Wasa-Orden såväl om Kommendörernas rättighet att träda till pension, som angående hur förhållas skulle då Pensionsinnehafvaren antingen blef utnämnd till en högre Orden eller genom döden afginge».

Curatores Aerarii hemställde därefter, att enahanda stadgande, som gällde för Svärds- och Nordstjärneordnarna, skulle införas i statuterna. Ifrågavarande stadgande hade följande lydelse:

»Ordens Mästaren med Capitlet pröfve och fastställe huru många Pensioner efter Cassans tillgångar måge bestås. Till dessa Pensioner träda Commendörerne, som afgiften erlagt, i den ordning de efter Matrikeln sig befinna, utan afseende om de till Stora Kors blifvit befordrade eller icke; Och då Pensions innehafvare antingen varder utnämnd till en högre Orden eller genom Döden afgår, uphör pensionen med den månad, uti hvilken ändringen skett; Dock må, hvad sålunda stadgadt blifvit, icke verka till minskning uti nu varande Pensionsinnehafvares hittills ägde rättigheter.»

Den av Curatores Aerarii sålunda gjorda hemställan bifölls.

De äldsta pensionerna voro å 200 rdr banko. Tre pensioner inrättades 1832, en 1834 och en 1851. En pension å 300 rdr rmt inrättades 1863. Därefter inrättades 9 pensioner å 300 kr., en 1873, en 1880, tre 1890, två 1896 och två 1899.

1896 tillkom följande bestämmelse:

»Varder kommendör utnämnd till riddare eller ledamot af Serafimerorden, behåller han sin pensionsrätt eller pensionen, om han sådan redan tillträdt, intill dess han i sin ordning erhåller pension inom sistnämnda orden.»

Kommendör av 2:dra kl. är enligt beslut av d. 25 nov. 1889 ej pensionsberättigad.

DEKORATIONERNAS BÄRANDE

Vid officiella högtidligheter, vid audiens hos konungen o. s. v., då stor parad är föreskriven för militärer, bäras originaldekorationerna, och kommendörer ha axelbanden utanpå dräkten.

I fråga om enskilda samkväm, såsom bröllop, begravningar m. fl. tillfällen bestämdes i en förordning av den 27 nov. 1848, att kommendörer skulle bära ordensbanden under uniformen, såvida ej annorlunda för tillfället bestämdes.

I övrigt finnas inga officiella föreskrifter. Användningen av dekorationerna är mycket skiftande alltefter tillfällets vikt. Utom vid ovannämnda officiella tillfällen användes originaldekorationen i allmänhet endast vid bröllop eller å bemärkelsedagar av alldeles särskild betydelse (jubiléer). Vid andra tillfällen begagnas miniatyrorden eller bandrosett (kommendörer bära stundom en knapp eller »bouton» med miniatyrorden i st. f. band) till högtidsdräkt.

DEKORATIONERNAS ÅTERSTÄLLANDE

När en svensk ordensledamot avlidit, skola ordensdekorationerna återställas till ordenskan-

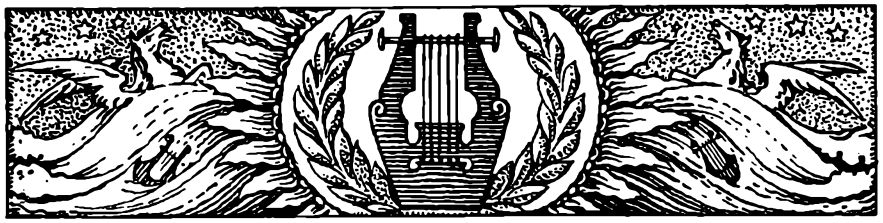

sliet. Utländsk ledamots dekorationer återfordras genom utrikesdepartementet.

ANTALET ORDENSMEDLEMMAR

I de första statuterna stadgades, att antalet storkors och kommendörer skulle vara 8, konungen och ordenskansleren inräknade, och riddarnas antal 50. Detta sistnämnda tal bibehölls i 1798 års bestämmelser, varemot storkorsen skulle vara 6, konungen och ordenskanslern inräknade, och kommendörernas antal 8. Den 9 juni 1814 ökades antalet storkors till 8, kommendörer till 12 och riddare till 150, utlänningar oberäknade.

Med anledning av Sveriges och Norges förening ökades den 27 nov. 1815 riddarnas antal med 30, dock med rätt för konungen att öka antalet med ytterligare 20. 1820 ökades storkorsen till 10 och kommendörerna till 16. 1872 utgjorde antalet kommendörer (storkorsen inräknade) 141

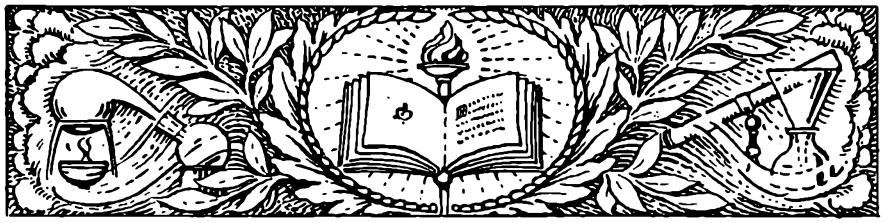

inländska och 133 utländska samt 1,184 inländska och 585 utländska riddare och ledamöter, summa 2,043. Enligt 1922 års statskalender utgör antalet 8,688, fördelade på följande sätt:

INLÄNDSKA

Kommendörer med Stora korset (3 kungl. personer)	15
» av 1:sta kl.	118
» » 2:dra »	337
» » » » i andliga ståndet	2
Riddare	4,613
Ledamöter i andliga ståndet	232

UTLÄNDSKA

Kommendörer med Stora korset med kedja	2
» » » »	38
» av 1:sta kl.	203
» » 2:dra »	753
Riddare av 1:sta kl.	1,829
» » 2:dra »	546

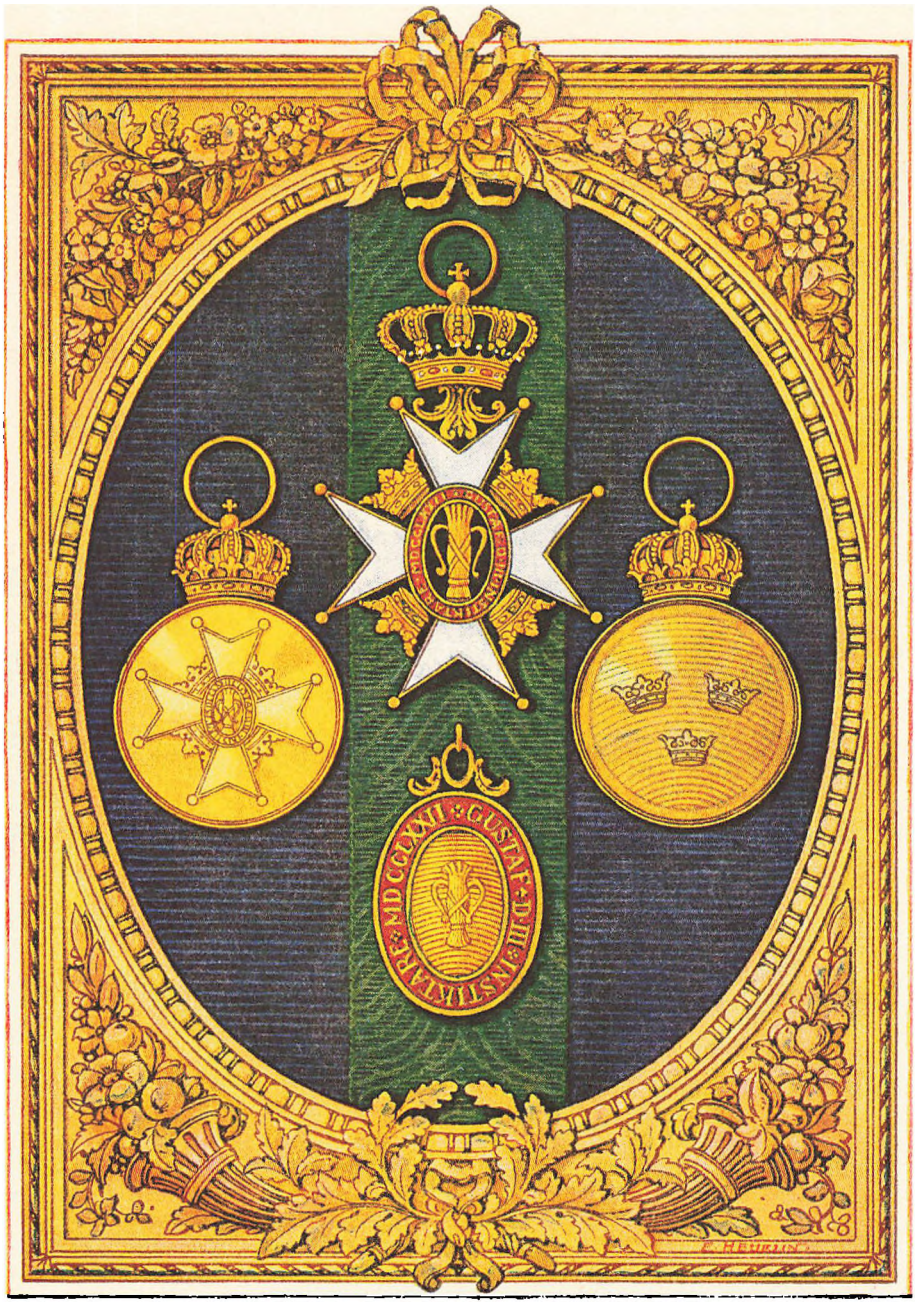

På bandet: Riddarestjärna och häroldstecken.
På sidorna: Vasamedaljen, fram- och frånsida.

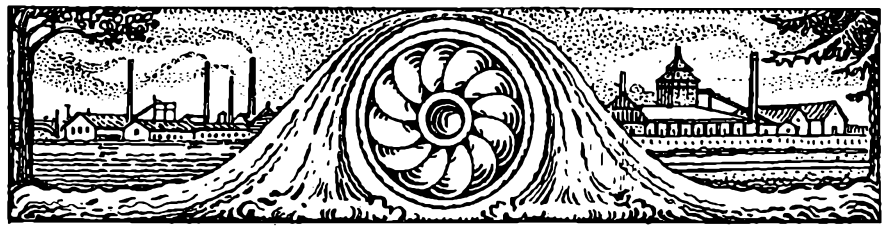

STADGAR

UTDRAG AV DE ALLMÄNNA BESTÄMMELSERNA

(Ordenskapitlet av den 24 nov. 1902 med tillägg och ändringar den 27 nov. 1905, den 28 apr. 1908 och 28 apr. 1919.)

1 §. Sveriges Konung är dessa ordnars herre och mästare.

2 §. Ej må Konungen hafva makt att upphäfva eller afskaffa dessa ordnar.

3 §. Serafimerorden bäres av Sveriges Drottning. Till tronföljden berättigade prinsar af svenska konungahuset innehafva genom födseln Serafimerorden samt Svärds och Nordstjärne ordnarnas högsta grad.

4 §. Svenska män, som äro innehafvare af någon af dessa ordnar, må ej utan Konungens tillstånd mottaga eller anlägga och bära någon utländsk orden.

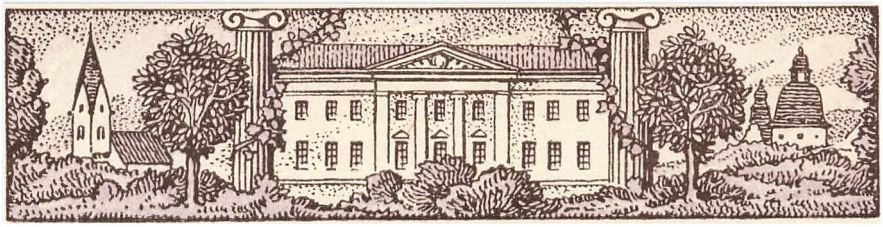

5 §. Begär någon en orden för sig, vare ovärdig att den någonsin undfå.

6 §. Förutom ordenskapitlet äger ingen domstol eller rätt makt att döma riddare, kommendör, ledamot eller ordensämbetsman sina ordnar eller ridderliga förmåner förlustig.

7 §. Svenska riddare, kommendörer och ledamöter af dessa ordnar inbetala till skattmästarämbetet efter utnämningen den fastställda ordensafgiften.

8 §. Ordenstecknen, med undantag af dem för riddare med Svärdsordens stora kors, få anläggas utan föregående dubbning, såvida ej Konungen annorlunda för tillfället förordnar, och beror på enhvar af de utnämnda, huruvida han åstundar erhålla särskildt ordensbref, i hvilket fall detta belägges med fastställd stämpel.

9 §. Därest Konungen finner för godt tilldela någon en ordensvärdighet med insignierna i briljanter, äger innehafvare af sådan utmärkelse att

bära sina briljanterade ordenstecken äfven efter utnämning till högre ordensvärdighet.

Samma förhållande äger rum med ordenstecken vunna på slagfältet.

10 §. Ordenskedja tilldelas utländingar endast såsom särskild utmärkelse.

Utländingar, hvilka utnämnas till kommendörer av första klass utan att innehafva andra klass inom samma orden, tilldelas endast kraschan men ej kommendörsstjärna.

11 §. Aflidna svenska riddares, kommendörers och ledamöters ordenstecken återfordras genom skattmästarämbetet; aflidna utländingars genom utrikesdepartementet.

ORDENSKAPITLET

12 §. Ordinarie ordenskapitel sammanträder varje år den 28 april, eller om dagen är helgdag, dagen därefter. — — —

14 §. Kallelse till ordinarie ordenskapitel sker genom tryckta meddelanden.

I Konungens, Kronprinsens eller öfriga Kungl. Prinsars frånvaro föres ordet af kansleren samt, om han är förhindrad, af vice kansleren.

Prinsarne af konungahuset sitta i ordenskapitlet främst, sedan kansleren, vice kansleren, riddarne af Serafimerorden samt därefter kommendörerna med stora korset och kommendörerna af första klassen af Svärds, Nordstjärne och Vasaordnarna, inom hvarje orden i den ordning de blifvit utnämnda.

Kommendörerna af andra klassen äga ej säte och stämma i ordenskapitlet.

15 §. I ordenskapitlet företagas till behandling de framställningar Konungen kapitlet förelägger, äfvensom de förslag, som genom kansleren eller annan tillstädesvarande medlem väckas. Där redovisas för och rådgöres om ordenskassornas för-

valtning samt fastställes det antal pensioner, som skall utdelas, varjämte anmälan göres om de efter senaste ordinarie ordenskapitlet tilldelade pensioner.

I ordenskapitlet utses inom varje orden en revisor för att granska räkenskaperna och förvaltningen. Revisionen skall vara verkställd före nästa ordinarie ordenskapitel, då anmälan därom bör göras.

16 §. Förutom det ordinarie ordenskapitlet hålles extra ordenskapitel för utnämningar, när Konungen så bestämmer.

PENSIONER

18 §. — — — Kommendörer af Svärds, Nordstjärne och Vasaordnarna, som erlagt stadgade ordensafgifter, erhålla pensionsrätt i den ordning de i matrikeln finnas upptagna såsom kommen-

dörer, dock må pension icke åtnjutas af andra än kommendörer med stora korset eller kommendörer af första klassen. Pension kan åtnjutas samtidigt från tvenne eller alla tre ordnarna. — — —

ÄMBETS- OCH TJÄNSTEMÄN SAMT FÖRVALTNING

19 §. Ordnarnas högste ämbetsmän äro: kansleren och vice kansleren;

Öfverofficianter äro: skattmästaren, sekreteraren, ceremonimästaren, banerföraren, underkansleren samt ordensbiskopen;

Officiant är rikshärolden;

Underofficianter äro: kamreraren, arkivarien, underceremonimästaren och registratorn.

Vid varje orden kunna tvenne härolder anställas.

20 §. Ordnarnas ekonomiska angelägenheter

handhafvas af »Curatores Aerarii», enligt den för dem af Konungen i kapitlet utfärdade instruktion. »Curatores Aerarii» äro: kansleren, vice kansleren, skattmästaren samt en i ordenskapitlet inom hvarje af Svärds, Nordstjärne och Vasaordnarna vald ledamot. Som sekreterare hos »Curatores Aerarii» tjänstgör kamreraren, hvilken äger att föra räkenskaperna. Det tillkommer »Curatores Aerarii» att, när ordenspension genom innehavarens avgång varder ledig, tilldela densamma i enlighet med bestämmelserna i 18 §, förutsatt att det av ordenskapitlet fastställda antal pensioner icke därigenom överskrides. — — —

34 §. Ordenssigillen, såväl det större som det mindre, bestå af en vapensköld med Sveriges tre kronor, täckt med en Kungl. krona och omgifven af serafimerordenskedjan. Däromkring läses: »Sigillum Ordinis Equestris Seraphinorum». Det större sigillet åsättes endast ordensbref.

KUNGL. VASAORDEN

(Enligt stadgarna av den 24 nov. 1902 med tillägg av den 23 nov. 1908.)

67 §. Denna orden utdelas till vedermäle af förtjänster om jordbruk, bergshandtering, konst, handel och industri, för nyttiga skrifter i dessa ämnen samt för väl förrättade allmänna värf och uppdrag.

68 §. Inom denna orden äro följande värdigheter: kommendörer med stora korset; kommendörer, första och andra klass, samt riddare, första och andra klass; för andliga ståndet likaledes kommendörer af alla klasser samt ledamöter.

Dessutom äro instiftade ett Vasatecken samt en Vasamedalj.

69 §. Kommendörer med stora korset äga lika värdighet med generalmajorer. Kommendörer af

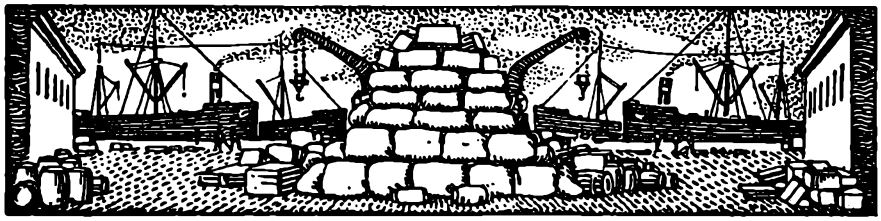

första klassen äga lika värdighet med öfverstar, dock efter dem. Kommendörer af andra klassen äga lika värdighet med öfverstelöjtnanter.

70 §. Vasaordens insignier utgöras af Kedja, Stjärna samt Kraschan.

Kedjan, som bäres endast när befallning därom utfärdas, är sammansatt af fyra gyllene, heraldiska vasar samt fyra i guld infattade holsteinska nässelblad, af hvit och röd emalj med tre gyllene spikar, skiftevis genom guldlänkar sammanhäftade med åtta sköldar, hvarå synas Sveriges tre kronor, krönta med en Kungl. krona samt omgifna af sinnebilder, som beteckna jordbruk och handel.

Stjärnan består af ett hvitt, i guld infattadt, emaljeradt kors med åtta uddar försedda med gyllene knoppar. Midt på korset är en gyllene, heraldisk vase omgifven af ett rödt emaljeradt guldband, på hvilket läses: »Gustaf den Tredje

Inst[icktare] MDCCLXXII». Denna stjärna är krönt med en emaljerad, gyllene Kungl. krona, medelst hvilken den häftas vid kedjan eller bandet.

Den kraschan, som bäres af kommendörer med stora korset, består af ett kors af silfver med åtta facetterade uddar försedda med knoppar. I kraschanens midt är en heraldisk vase af silfver krönt af en Kungl. krona. Mellan de fyra korsarmarna synas de holsteinska nässelbladen af silfver. Den kraschan, som bäres af kommendörer af första klassen, är lika med den, som bäres af kommendörer med stora korset, men utan nässelbladen mellan korsarmarna.

71 §. Kommendörer med stora korset bära stjärnan vid kedjan, såsom ofvan är stadgadt, eller i ett bredt, grönt, vattradt band öfver axeln från höger till vänster samt den för dem fastställda kraschanen på vänstra sidan af bröstet. Kommendörer med stora korset af det andliga

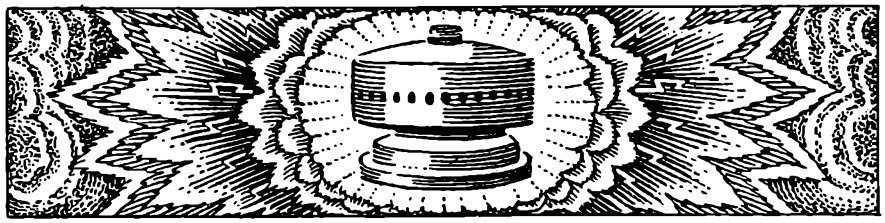

ståndet bära stjärnan i ett lika bredt band om halsen jämte kraschanen på vänstra sidan af bröstet samt därjämte på prästkappan en liknande, något större broderad kraschan.

Kommendörer bära stjärnan i ett liknande, mindre bredt, grönt, vattradt band om halsen.

Kommendörer af första klassen bära dessutom på vänstra sidan af bröstet den för dem fastställda kraschanen. De af det andliga ståndet därjämte på prästkappan en liknande, något större broderad kraschan.

Riddare af första klassen och ledamöter bära en mindre stjärna i ett smalt, grönt, vattradt band på vänstra sidan af bröstet. Riddare af andra klassen bära på samma sätt en liknande stjärna, infattad i silfver.

Vasatecknet, som bäres på enahanda sätt, utgöres af en liknande stjärna af silfver, hvarå endast Vasaordens emblem och inskrift äro emaljerade.

Härolderna bära på vänstra sidan af bröstet i gröna silkessnören det för dem fastställda tecken.

Vasamedaljen, som är försedd med Kungl. krona, utdelas af guld, förgyldt silfver eller silfver såväl i 5:e som i 8:e storleken och bäres i Vasaordens band å vänstra sidan af bröstet.

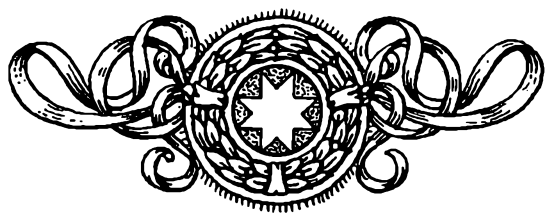

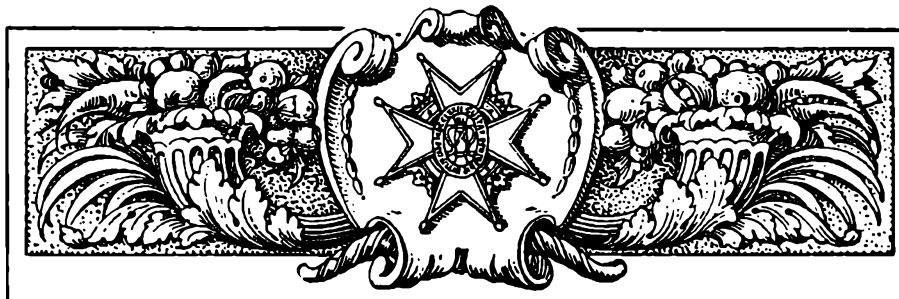

SLUTORD

VASAORDEN ERHÖLL sitt namn till åminnelse av Vasaätten, vilken på många-handa sätt vårdat sig om den svenska jordens uppodling, och av ättens sköldemärke, en vase eller sädeskärve, symboli-serande åkerbruket, vilket ordens stiftare ansåg som moder till alla andra näringar och vilket han därför i främsta rummet ville ära, uppmuntra och belöna. Även om denna tanke vid utseendet av ordens-ledamöter icke i särskilt framträdande grad kunde fullföljas, skapades dock genom densamma en inom det praktiska livets skiftande områden upp-skattad form för belöningar.

Det statsintresse, som konung Gustav III såg i instiftandet av Vasaorden, torde allt fortfarande äga sin giltighet. Det är endast en eller annan paragraf i statuter och andra bestämmelser, som tid efter annan måste förändras i överensstämmelse med det förhandenvarande tidsskedets uppfattning om ordensväsendets detaljer.

Som en minnesgärd åt stiftarens blick för vikten av Sveriges utveckling inom åkerbruk, bergsbruk, handel och fria konster hava dessa anteckningar ur Vasaordens etthundrafemtioåriga historia utgivits.

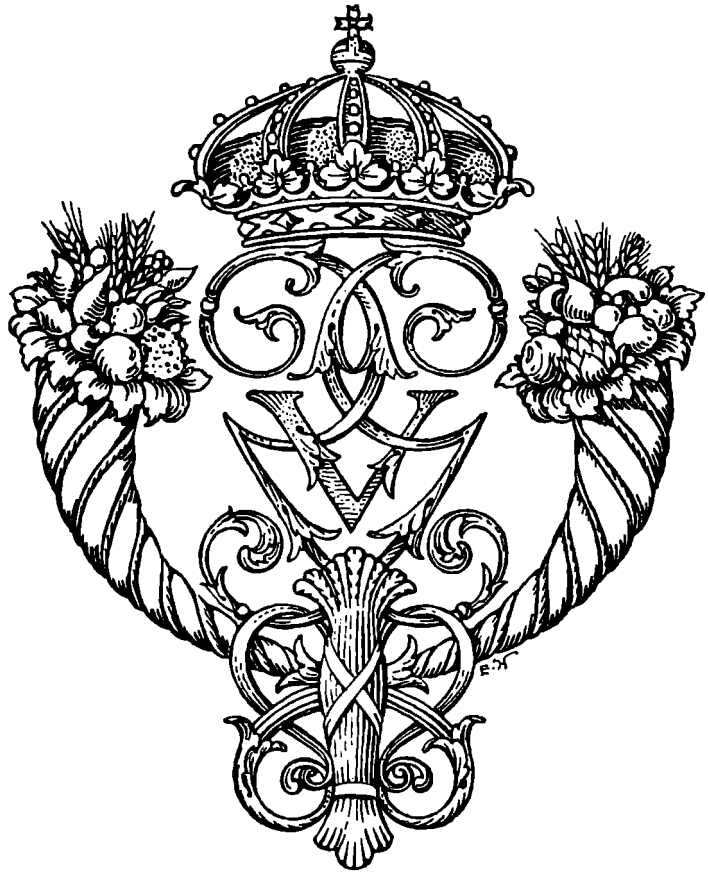

DENNA BOK ÄR TRYCKT HOS AKTIEBOLAGET HASSE W. TULLBERG I STOCKHOLM. PAPPERET ÄR TILLVERKAT AV H. MUNKTELLS PAPPERSFABRIKS AKTIEBOLAG I GRYCKSBO. REPRODUKTIONERNA ÄRO UTFÖRDA AV CEDERQVISTS GRAFISKA AKTIEBOLAG I STOCKHOLM. TRYCKNINGEN AV-
SLUTADES DEN 15 MAJ 1922

